

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
Кафедра музичного мистецтва

ПЕЙ ЮЙФЕН

**ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ НА ЯКІСТЬ ВИКЛАДАННЯ МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність 025 Музичне мистецтво

Галузь знань 02 Культура і мистецтво

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ О. А. Устименко-Косоріч
доктор педагогічних наук, професор,
професор музичного мистецтва

«_____» _____ 2025 року

Виконавець

_____ Пей Юйфен

«_____» _____ 2025 року

Суми 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗЗСО	9
1.1. Інтерактивне навчання в системі педагогічних дисциплін.....	9
1.2. Категорії «форма» і «метод» в умовах інтерактивної взаємодії	16
Висновки до першого розділу.....	20
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗЗСО	22
2.1. Дидактичні принципи інтерактивного навчання у процесі викладання музичного мистецтва в ЗЗСО.....	22
2.2. Технології та методи інтерактивного навчання у процесі викладання музичного мистецтва в ЗЗСО.....	30
2.3. Дидактичні засади диференціації інтерактивної взаємодії з дітьми різного віку.....	33
Висновки до другого розділу.....	43
РОЗДІЛ ІІІ. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗЗСО.....	46
3.1. Діагностика базової підготовленості до інтерактивної взаємодії дітей різних форм навчання.....	46
3.2. Особливості запровадження інтерактивних технологій та методів у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО	54
Висновки до третього розділу.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Освіта ХХІ століття посідає не лише місце рівноправного учасника у формуванні нової глобальної цивілізації, а й виконує роль одного з ключових чинників розвитку людства в цілому. На сучасному етапі вона розглядається як важливий інструмент соціального, культурного та інтелектуального поступу. У світовій освітній практиці простежується тенденція до системних перетворень, що спрямовані на гуманізацію, демократизацію та переорієнтацію навчального процесу на потреби й можливості особистості. Ці процеси безпосередньо впливають і на модернізацію вітчизняної освітньої системи, яка активно інтегрується у світовий освітній простір і впроваджує підходи, засновані на співпраці, партнерстві та розвитку потенціалу учня.

Одним із головних завдань реформування музичної освіти є створення такого освітнього середовища, у якому кожен учень матиме змогу реалізувати свої творчі здібності, індивідуальні інтереси та внутрішні потреби. Музичне мистецтво за своєю природою передбачає емоційну включеність, творче мислення та особистісне переживання, тому особливо важливо знаходити методи, які дозволяють активізувати взаємодію, підтримати мотивацію й забезпечити повноцінний розвиток учня. Саме цим пояснюється інтенсивне зростання наукового інтересу до інтерактивних методів і технологій навчання, які здатні забезпечити високу динаміку освітнього процесу, сформувати атмосферу співпраці та продуктивного діалогу.

На сучасному етапі педагогічна наука потребує глибокого аналізу потенціалу інтерактивних технологій, їхнього впливу на формування особистісних і професійних якостей учнів, а також визначення чинників, що забезпечують їх ефективне впровадження в навчальний процес. Особливої уваги заслуговує питання гармонійного поєднання зовнішнього педагогічного впливу й внутрішнього психоемоційного стану учня — його ціннісних орієнтацій,

емоційної сфери, індивідуальних прагнень та інтересів. Саме таке поєднання лежить в основі гуманістичної парадигми освіти, яка вимагає активного залучення учня до процесу навчання та перетворення його з пасивного слухача на активного співтворця. Проте, незважаючи на зростання уваги до інтерактивності, у сучасній науковій літературі досі бракує системних праць, що комплексно висвітлювали б методологію, інструментарій і закономірності функціонування інтерактивних методів у мистецькій освіті.

Інтерактивні технології навчання мають давню історію розвитку. У різні історичні періоди інтерес до них зростав особливо активно, зокрема в часи, коли суспільство переживало піднесення національної самосвідомості, потребу в оновленні культурного простору та посиленні ролі творчості. Подібні суспільні орієнтири характерні й для сьогодення, що робить дослідження інтерактивності в освіті вкрай актуальним і своєчасним.

Проблема використання інтерактивних методів навчання має багатогранний характер і тому стає предметом дослідження різних галузей наукового знання. У філософії це поняття розглядається через призму комунікації, діалогу та взаємодії суб'єктів. Вагомий внесок у розробку цих питань зробили В. Андрущенко, І. Алексейчук, О. Базалук, В. Загороднюк та інші мислителі, акцентуючи увагу на значенні активного мислення, духовного розвитку та комунікативної культури.

У педагогічній науці інноваційні форми навчання досліджуються у працях І. Дичківської, О. Огієнко, Л. Прокопів, Ю. Пологовської, В. Харагірло та інших авторів, які підкреслюють важливість переходу від традиційних інформаційних моделей до діяльнісних, партнерських і творчих.

Значний масив досліджень присвячено впровадженню інновацій у мистецьку освіту. Наукові праці О. Бухнієвої, О. Бордюк, Л. Масол, В. Міщанчука, Л. Пушкар, Г. Падалки, Ю. Мережко, О. Олексюк, Т. Турчин та інших учених розкривають особливості інтерактивної роботи на уроках

музичного мистецтва, можливості розвитку емоційно-ціннісної сфери учнів та шляхи активізації їхньої творчої діяльності.

Методологічну основу інтерактивного навчання формують ідеї О. Сухомлинського, а також представників «педагогіки співробітництва» — Ш. Амонашвілі, А. Макаренка, Ж.-Ж. Руссо, Я. Корчака, К. Роджерса, Е. Берна, В. Ковальчук та ін. Їхні концепції підкреслюють значення взаємоповаги, довіри, діалогічної взаємодії та активного залучення дитини до прийняття рішень.

Попри значне коло дослідників, питання інтерактивності в мистецькій освіті залишається недостатньо систематизованим. У науковому дискурсі відсутня цілісна теоретична модель інтерактивної взаємодії, немає повного комплексу методів і технологій, які б враховували специфіку музичного мистецтва, його емоційно-образну природу та потребу у співтворчості.

Таким чином, актуальність окресленої проблеми, її методологічна складність і недостатня розробленість визначили вибір теми магістерського дослідження: «Дослідження впливу використання інтерактивних методів та технологій у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному дослідженні впливу інтерактивних методів і технологій на процес викладання музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти..

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання**:

1. З'ясувати місце й значення інтерактивного навчання у системі сучасних педагогічних дисциплін.
2. Розкрити зміст категорій «форма» та «метод» у контексті інтерактивної педагогічної взаємодії.
3. Визначити провідні дидактичні принципи, технології та методи інтерактивного навчання у процесі викладання музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.
4. Охарактеризувати дидактичні основи диференціації інтерактивної взаємодії з учнями різного віку.

5. Провести діагностику рівня базової підготовленості учнів різних форм навчання до участі в інтерактивній взаємодії.
6. Експериментально перевірити ефективність застосування інтерактивних методів та технологій у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО.

Об'єкт дослідження – процес музичної підготовки учнів у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні методи та освітні технології інтерактивної взаємодії, що застосовуються у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО.

У процесі дослідження було застосовано комплекс методів, зокрема:

- теоретичні методи – аналіз філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури, що стосується проблеми інтерактивного навчання та викладання музичного мистецтва;
- емпіричні методи – педагогічне спостереження, анкетування, аналіз навчальних досягнень учнів, проведення педагогічного експерименту, а також використання статистичних методів для опрацювання отриманих експериментальних даних.

Елементи наукової новизни отриманих результатів полягає в тому, що уперше:

- комплексно уточнено й проаналізовано зміст ключових понять: «інтерактивність», «інтерактивна взаємодія», «форма інтерактивної взаємодії», «метод інтерактивної взаємодії», «інтерактивна технологія», що дало змогу поглибити теоретичні уявлення про сутність інтерактивного навчання у музичній освіті;
- обґрунтовано та експериментально перевірено результативність застосування інтерактивних технологій — мозкового штурму, ділових і рольових ігор, міжгрупової дискусії, гри за принципом «кластера», методу «Порівняльних діаграм» – у процесі викладання музичного мистецтва в ЗЗСО;

- доведено позитивний вплив зазначених методів на музичний та інтелектуальний розвиток учнів, формування в них ціннісних особистісних якостей та розширення емоційно-виразного спектра їхньої навчальної діяльності.

Подальшого розвитку набули наукові уявлення про інтерактивні педагогічні методи й технології як інструмент формування особистості, що віддає перевагу інноваційним, творчим формам взаємодії, є соціально затребуваною та здатною до успішної самореалізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що його наукові положення та висновки можуть бути використані як надійна база для подальших наукових досліджень у галузі теорії та практики музичної освіти в закладах загальної середньої освіти. Зокрема, результати можуть сприяти вдосконаленню педагогічних підходів, впровадженню новітніх інтерактивних методик та оптимізації процесу навчання музичного мистецтва.

Теоретичні положення, сформульовані у дослідженні, а також зібраний емпіричний матеріал можуть широко застосовуватися у професійній діяльності вчителів музики, допомагаючи їм розробляти цікаві та ефективні уроки, що враховують вікові особливості учнів, їхні пізнавальні та творчі здібності. Матеріали дослідження можуть також використовуватися у процесі науково-дослідницької роботи студентів закладів вищої освіти, сприяючи розвитку їхніх компетентностей у сфері педагогіки та музичної освіти.

Крім того, результати дослідження можуть стати методологічною основою для розробки навчальних планів та робочих програм, а також створення навчально-методичного забезпечення процесу викладання музичного мистецтва в ЗЗСО. Практичні рекомендації можуть бути застосовані при плануванні інтерактивних уроків, організації позакласної музичної діяльності, проведенні тематичних творчих заходів та інтеграції міжпредметних зв'язків.

Впровадження інтерактивних методів, обґрунтованих у дослідженні, сприяє активізації навчальної діяльності учнів, розвитку їхніх творчих та

інтелектуальних здібностей, формуванню соціальних навичок та позитивних особистісних якостей. Це робить навчальний процес більш ефективним і водночас привабливим для учнів, що підвищує їхню мотивацію до навчання та сприяє всебічному розвитку особистості.

Таким чином, результати роботи можуть бути використані як у теоретичному плані, для розвитку наукових уявлень про інтерактивне навчання у музичній освіті, так і в практичній діяльності, забезпечуючи підвищення якості навчання та створення умов для успішної самореалізації учнів у музичній сфері.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри музичного мистецтва Навчально-наукового інституту культури і мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (Суми, 2024 – 2025 рр.) і були презентовані на V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми мистецько-педагогічної освіти: здобутки, реалії та перспективи» (Суми, 2024), II студентській науковій конференції «Культура і мистецтво: Актуальні дискурси» (Суми, 2025).

Основні положення та результати дослідження відображено у 2-х публікаціях автора.

Пей Юйфен (2025). Дидактичні принципи інтерактивного навчання у процесі викладання музичного мистецтва в ЗЗСО. Мистецькі пошуки. Суми.

Пей Юйфен. Технології та методи інтерактивного навчання у процесі викладання музичного мистецтва в ЗЗСО. Матеріали V студентської наукової конференції «Культура і мистецтво: Актуальні дискурси» (Суми, 2025).

Структура кваліфікаційної (магістерської) роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (всього 68 найменувань). Загальний обсяг кваліфікаційної (магістерської) роботи становить 74 сторінки, з них, основний текст викладено на 66 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗЗСО

1.1. Інтерактивне навчання в системі педагогічних дисциплін

Підвищення ефективності загальної музичної освіти потребує впровадження сучасних педагогічних технологій, які розглядаються як упорядкований та послідовний опис діяльності вчителя і учнів для досягнення поставлених навчальних цілей. У сучасному педагогічному розумінні під технологіями маються на увазі розроблені методики та організаційні форми навчання [3].

Проблема застосування інтерактивних методів та технологій у навчальному процесі є багатогранною і розглядається у різних наукових дисциплінах. Філософські аспекти цього питання висвітлені у працях В. Андрущенка [60], І. Алексейчук [61], О. Базалук [4], В. Загороднюка [62] та інших.

Питання впровадження інноваційних підходів у педагогічну практику розкрито у роботах І. Дичківської [11], О. Огієнко [15], Л. Прокопів [14], Ю. Пологовської [44], В. Харагірло [64] та інших дослідників. Щодо музично-мистецької освіти, проблематика застосування інноваційних методів розглянута у працях О. Бухнієвої [7], О. Бордюк [6], Л. Масол [33], В. Міщанчук [35], Л. Пушкар [47], Г. Падалки [40], Ю. Мережко [31], О. Олексюк [38], Т. Турчин [58] та інших.

Методологічні основи інтерактивного навчання були розвинені в працях О. Сухомлинського, а також у концепції «педагогіки співпраці», представлений у роботах Ш. Амонашвілі, А. Макаренка, Ж.-Ж. Руссо, Я. Корчака, К. Роджерса, Е. Берна, В. Ковальчука та інших авторів. У цих роботах підкреслюється, що інтерактивні методи найповніше відповідають особистісно-орієнтованому

підходу до навчання. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що активна роль учня стає провідною, водночас роль викладача не зменшується, а навпаки — зростає. Викладач виступає організатором та координатором взаємодії між учасниками навчального процесу [20]. Учень повинен бути здатний самотійно керувати своїм навчанням, обирати траєкторію та темп освоєння матеріалу, а також ініціювати необхідну зовнішню допомогу [48].

У 1990-х роках у США було проведено низку експериментальних досліджень у галузі інтерактивного навчання та створено методичні посібники для вчителів, які використовують інтерактивні підходи. Зокрема, дослідження Національного тренінгового центру (США, штат Меріленд) показали, що застосування інтерактивних методів значно підвищує рівень засвоєння навчального матеріалу. Результати цього дослідження були відображені у відомій «піраміді навчання». Деякі дані цієї «піраміди навчання» наведені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Вплив інтерактивних технологій на відсоток засвоюваності навчального матеріалу учнями (на основі досліджень Національного тренінгового центру (США, штат Меріленд))

Пасивні методики	
Лекції	5%
Читання	10%
Інтерактивні методи навчання	
Дискусійні групи	50%
Практика через дію	75%
Навчання інших, або негайне застосування здобутих знань	90%

У сучасних наукових джерелах все частіше переглядається визначення термінів «інтерактивні методи навчання» та «інтерактивне навчання». Головним

змістовним елементом цих понять виступають категорії взаємодії та рівноправності учасників.

Розглянемо ключові категорії, що є предметом дослідження. Інтерактивність (від англ. interaction – взаємодія) розглядається як одна з основних категорій соціологічного аналізу на міжособистісному, груповому та інституційному рівнях. З цього випливає, що:

«інтерактивність» передусім є соціальним явищем, оскільки неможлива без участі двох або більше осіб;

«інтерактивність» виступає загальнонауковим терміном, який у різних сферах діяльності можна розкласти на структурні компоненти: обмін інформацією та ідеями, формування враження або іміджу, типізація позицій у взаємодії.

Принцип інтерактивності широко використовується у сфері телекомунікацій, зокрема в комп'ютерних іграх, електронній пошті, онлайн-спілкуванні, інтерактивних опитуваннях, голосуваннях та технологіях віртуальної реальності. Інтерактивність у телекомунікаціях можна класифікувати за кількома ознаками, зокрема за об'єктами обміну:

матеріальні об'єкти – аудіо-, відео- та графічні файли;

надання послуг – інформаційні послуги через телемагазини, інтернет-магазини, комп'ютерні банківські системи та інші операції, що здійснюються електронними каналами.

Обидві ці категорії додатково поділяються:

За кількістю учасників:

- взаємодія між двома особами з конкретними електронними адресами;
- міжособистісне спілкування через інтернет-чати;
- інтерактивність може здійснюватися й без безпосередньої участі іншої людини – наприклад, комп'ютер сам стає учасником комунікації.

За реакцією на отриману інформацію:

- пасивне використання інформації у незмінному вигляді;

- активне застосування принципу взаємодоповнюваності, наприклад на форумах, де початкові установки учасників можуть коригуватися під час дискусії.

За інтенсивністю та активністю комунікації:

- інтерактивність має залучаючий характер;
- здійснюється контроль за комунікаційним середовищем;
- відбувається вільний обмін інформацією.

Психологічний аспект: інтерактивність сприяє появі нових віртуальних емоцій, знайомств та взаємопроникнення учасників.

Інтерактивність володіє синергетичними властивостями, що визначаються не лише технічними можливостями, але й особливими взаєминами між користувачем і засобами комунікації. Наприклад, поняття «флоу» виступає навігаційним інструментом, який координує переміщення суб'єкта, синхронізує сприйняття віртуальних об'єктів і визначає їхні координати.

Разом з перевагами інтерактивного спілкування має й певні обмеження щодо сприйняття реальності. Деякі дослідники [67] трактують цифрову інтерактивність як «гіпердіалог», де віртуальне спілкування може спотворювати сенс взаємодії, а мова та сприйняття стають обмеженими рамками цифрового контакту.

Загальнонаукове розуміння інтерактивності потребує аналізу об'єкта та методу навчання. В загальнотеоретичному плані об'єктом навчання вважається певна частина реальності, що виділяється як сукупність однорідних явищ і процесів [2]. У випадку інтерактивного навчання об'єктом є процес пізнавального та музичного розвитку за допомогою методів інтерактивної взаємодії. Цей об'єкт відзначається багатофункціональністю та багатокомпонентністю, оскільки включає різні види мистецтв, залучені у процес.

Основна ідея інтерактивного навчання полягає в тому, що взаємодія спрямована на накопичення та обробку широкого спектра знань у галузі всіх мистецтв і явищ навколишньої дійсності. Розвиток музичного мислення,

диференціації слухових відчуттів та асоціативного мислення відбувається через сприйняття різних видів мистецтва. Чим глибше і різноманітніше сприйняття суміжних видів мистецтва, тим вище рівень музично-творчого розвитку учня. Високий рівень загальнохудожньої та музичної культури є невід'ємною складовою музичної освіти в ЗЗСО.

Впровадження образотворчого мистецтва в інтерактивний процес стимулює асоціативне мислення та розвиток музичної уяви через створення кольорових та образних асоціацій. Літературна творчість у рамках музичного театру реалізується у вигадуванні реприз, ролей чи текстів вистави, що сприяє розвитку самовираження та формує здатність до індивідуального підходу у навчанні й виконанні музичних завдань.

Декоративно-прикладне мистецтво сприяє розвитку дрібної моторики та гнучкості рук, що у комплексі стимулює розумові здібності учнів. Акторські навички проявляються через пластичність, міміку та імпровізацію; участь у театральних постановках одночасно вдосконалює пам'ять і формує предметно-операційні навички.

Теза інтерактивної взаємодії, згідно з якою взаємодія спрямована на накопичення та опрацювання знань у різних сферах мистецтва та навколишньої дійсності, відображає головні філософсько-педагогічні підходи:

необхідність актуалізації вродженого «Я» та усвідомлення його багатозначності;

значущість традицій і цінностей для інтерпретації індивідуальних переживань;

роль соціального оточення у реалізації функцій особистості;

взаємини «Я» – «Ти», що можуть трансформуватися у спільне «Ми».

Інтерактивна взаємодія створює синергетичний ефект, який стимулює формування у учнів креативності, спостережливості, рефлексивності та чутливості, що надалі сприяє розвитку гуманітарно-орієнтованого мислення, умінню ставити цілі та досягати їх, а також процесу самоактуалізації і

самовдосконалення. Цей процес формується тривало, а його основи закладаються саме під час інтерактивного навчання в умовах музичної освіти.

Предметом педагогіки інтерактивного навчання є форми та методи взаємодії у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО. Основні характеристики предмету включають:

Паритетність у взаємодії учня, вчителя та освітнього процесу.

Рівноправність усіх видів мистецтва у навчанні.

У вузькому сенсі предмет педагогіки інтерактивного навчання можна розглядати як систему наукових знань про закономірності, що визначають зміст, процес і організацію навчання, де рівноправно враховуються вчитель, учень та освітній процес.

Педагогіку інтерактивного навчання можна розглядати як напрямок музичної педагогіки, оскільки музика виконує функцію художньо-образного пізнання світу та вираження духовного змісту [1, с. 245]. Музичний образ характеризується багатовимірною темброво-ритмо-інтонаційною структурою. Без музики неможливо уявити балет, що ґрунтується на ритмі, тембрі та інтонації. Музика супроводжує театральні постановки, а твори скульптури та архітектури нерідко оцінюють як «застиглу музику». Інтерактивне навчання, поєднуючи різні види творчості, спирається на музику як пріоритетну складову.

Важливим є взаємозв'язок музичної інтонації з рухом. Музична інтонація завжди пов'язана зі словом, танцем, пантомімою, переосмислюючи форми рухів у музичні засоби вираження. Вокально-тілесні рухи є матеріальною основою для передачі духовного змісту музики: повітряні, важкі, еластичні чи рішучі рухи формують образ, на якому базуються усі наступні рівні музичного смислу [52].

Метою педагогіки інтерактивного навчання в музичній освіті ЗЗСО є передача духовного досвіду попередніх поколінь через твори мистецтва за умов паритетної взаємодії учасників, що забезпечує розвиток і вдосконалення особистості. Інтерактивність розглядається як організаційний принцип системи, де мета досягається обміном інформаційними елементами.

На процесуальному рівні інтерактивне навчання визначається як рівноправна взаємодія вчителя та учня з творами мистецтва, що формує сприйняття учнів у певній логіці.

Конкретні технології та алгоритми інтерактивної взаємодії залежать від умов реалізації освітнього процесу у ЗЗСО. Основні особливості:

- залучення дитини до музично-творчої діяльності;
- значущість мотивації: створення «привабливого образу» занять, формування потреби у навчанні, атмосфери «пробудження» та «зараження» спільною діяльністю, орієнтація на цінність колективної роботи;
- диференціація навчання: різнорівневість програмних вимог, індивідуальний підхід;
- діалоговий характер міжособистісних відносин;
- розвиток креативності через різноманітні художні форми, атмосферу вільного конструювання та дослідження;
- формування культурної складової, що дозволяє сприймати культуру як цілісну систему рівнозначних видів мистецтва.

Серед ключових особливостей музичного навчання у закладах загальної середньої освіти слід виділити:

можливість виявлення та розвитку здібностей учнів, які не завжди безпосередньо пов'язані з музичним мистецтвом. Наприклад, діти молодшого та середнього шкільного віку цікавляться різними сферами – живописом, музикою, зоологією тощо. На початкових етапах сприйняття часто залишається поверхневим, що є природною особливістю дитячої психології;

усунення дисгармонії між окремими видами навчально-мистецької діяльності та забезпечення зв'язку освітнього процесу з потребами суспільства.

Таким чином, завершивши визначення педагогіки інтерактивної взаємодії у контексті педагогічних наук – її місця, об'єкта та методів дослідження, а також

виділивши наявні об'єктивні методи вивчення – можна сформулювати основні концептуальні положення цієї галузі.

1.2. Категорії «форма» і «метод» в умовах інтерактивної взаємодії

У педагогічній літературі часто спостерігається плутанина між категоріями «форма навчання» та «форма організації навчання», хоча сама концепція «форми» досить однозначна. В усіх словниках і енциклопедіях підкреслюється її ключовий зміст — зовнішнє виявлення. Форма навчання характеризує зовнішній аспект організації навчально-виховного процесу і визначається цілями та завданнями навчання, методами й засобами їх реалізації, матеріально-технічними умовами та іншими чинниками. Класифікація форм навчання здійснюється за низкою ознак, наприклад, за часом і місцем проведення, порядком організації процесу.

Форма організації навчання відображає структуру окремого елемента процесу навчання, конкретний вид заняття – урок, екскурсію чи виставу. У педагогічному контексті наголошується на узгодженій діяльності вчителя та учня, яка реалізується через різні форми класно-урочної роботи.

Сучасна педагогічна література пропонує численні класифікації форм навчання. Так, О. Савченко виділяє технології навчання за спрямованістю дії, цілями, предметною природою та способом організації [51]. М. Фіцула під формою організації навчання розуміє зовнішнє виявлення узгодженої діяльності викладача та учнів у встановленому порядку [63]. У праці О. Савченко «Організаційні форми навчання у початковій школі» [39] класифікація здійснюється за рівнем застосування, філософською концепцією, методологічним підходом, ключовим психологічним чинником, науковою концепцією засвоєння та організаційними формами.

Класифікація інтерактивних форм музичного навчання в ЗЗСО є умовною через перетин конкретних форм. Ю. Мережко [32] наводить основні форми

інтерактивного навчання, які застосовуються, а ми доповнили їх наступними категоріями:

1. Форма діяльності;
2. Стадія навчального процесу;
3. Тип використання суспільних ресурсів;
4. Тип об'єкта дослідження;
5. Методи постановки та розв'язання проблеми.

За формою діяльності виділяються:

- творчі завдання;
- навчальні ігри;
- організація виставок, спектаклів або вистав;
- міжгрупові дискусії.

За стадією навчального процесу розрізняють:

- засвоєння нового матеріалу;
- закріплення знань.

На першій стадії застосовуються такі форми: інтерактивні лекції, взаємозамінність ролей учня та викладача, використання інтерактивних дошок та наочних посібників. На другій стадії ефективними є взаємозамінність ролей та метод «кожен навчає кожного».

За типом використання суспільних ресурсів виділяють:

- форми із залученням сторонніх експертів;
- екскурсії;
- відвідування виставок та спектаклів.

За типом об'єкта дослідження розрізняють:

- одиничні (простих, однофункціональні) об'єкти;
- інтегральні (складні, багатфункціональні) об'єкти.

Категорія «метод» у педагогіці зазвичай тлумачиться однаково: у «Новому тлумачному словнику української мови» метод визначається як спосіб теоретичного чи практичного дослідження [37]. Метод — це систематизований

набір дій для досягнення певної мети. У педагогіці метод навчання розуміється як «спосіб пізнання і застосування системи прийомів для досягнення цілей навчання; методи виховання і навчання – це система послідовних дій педагога і учнів для реалізації навчально-виховних завдань» [22, с. 23].

Методи навчання класифікують за різними ознаками: за джерелом знань – наочні, словесні, практичні; за характером пізнавальної діяльності – пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, ігрові.

В інтерактивному навчанні також застосовуються класифікації за роллю учня та викладача:

- пасивні – учень є «об'єктом» навчання, а викладач джерелом знань; інформація подається односторонньо;
- активні – учень є «суб'єктом» навчання, виконує творчі завдання, вступає у діалог з викладачем; інформація рухається двосторонньо.

Інтерактивні методи дозволяють учням навчатися взаємодіяти між собою, при цьому викладач виступає координатором та ініціатором співпраці.

За методом постановки та розв'язання проблеми виділяють:

- проектний метод;
- шкалу думок;
- дискусії;
- дебати;
- мозковий штурм;
- ділові ігри;
- рольові ігри;
- метод групового аналізу;
- метод порівняльних діаграм;
- комбінації кількох форм.

У таблиці 1.2 наведено порівняння переваг та недоліків традиційних і інноваційних форм навчання.

Таблиця 1.2.

Порівняльна характеристика традиційних та інноваційних форм навчання

Критерії порівняння	Пасивні методи	Інтерактивні методи
Об'єм інформації	Невеликий обсяг інформації потребує значного часу	За короткий проміжок часу можна охопити великий обсяг
Глибина вивчення	Як правило, орієнтовані на рівень знання і розуміння	Орієнтовані на всі рівні пізнання
Відсоток засвоєння	Як правило, не високий	Як правило, високий
Контроль над процесом навчання	Викладач контролює обсяг і глибину викладання, час і хід навчання. Результати роботи учнів передбачувані	Викладач має менший контроль над обсягом і глибиною вивчення, часом і перебігом навчання. Результати роботи учнів менш передбачувані
Роль особистості педагога	Особисті якості педагога часто залишаються в тіні, він виступає як «джерело» знання	Педагог сильніше розкривається перед учнями, виступає як лідер, організатор навчання
Роль учнів	Пасивна. Учні не приймають важливих рішень з	Активна. Учні приймають важливі рішення з

	приводу процесу навчання і його перебігу	приводу процесу навчання і його перебігу
Джерело мотивації навчання	Часто зовнішнє (оцінки, педагог, батьки, суспільство)	Як правило, внутрішнє (інтерес самого учня)

Висновки до першого розділу

У сучасному музичному навчанні в закладах загальної середньої освіти особливу увагу слід приділяти інтерактивним формам та методам навчання, які забезпечують активну участь учнів у процесі пізнання та творчого розвитку. Аналіз педагогічної літератури показує, що категорії «форма навчання» та «форма організації навчання» мають різні функції: перша визначає зовнішній прояв навчального процесу, а друга характеризує структуру конкретних видів занять і порядок взаємодії вчителя та учня.

Інтерактивні форми навчання у музичній освіті мають багатоваріантний характер і можуть класифікуватися за формою діяльності, стадією навчального процесу, типом використання суспільних ресурсів, об'єктом дослідження та методами постановки й розв'язання проблем. Така класифікація дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів, специфіку навчального матеріалу та цілі музичного виховання.

Методи інтерактивного навчання поділяються на пасивні та активні. Пасивні методи передбачають односторонній потік інформації від викладача до учня, тоді як активні методи забезпечують двосторонній обмін знаннями, сприяють розвитку креативності, спостережливості, рефлексивності та вміння працювати в команді. Особливої значущості набувають методи постановки й розв'язання проблем, такі як мозковий штурм, проектна діяльність, рольові ігри, дебати та груповий аналіз, що формують навички самостійного мислення та співпраці.

Використання інтерактивних форм та методів сприяє розвитку загально-музичних і художніх компетентностей учнів, стимулює творчий потенціал, формує здатність до самовираження, одночасно забезпечуючи інтеграцію різних видів мистецтва в освітній процес. Це дозволяє поєднати розвиток музично-творчих здібностей із соціальною та культурною підготовкою школярів.

Отже, інтерактивне навчання в музичній освіті є ефективним інструментом формування особистості, яка володіє навичками самостійного навчання, здатна до співпраці, критичного мислення та творчої діяльності. Воно сприяє реалізації цілісного підходу до музичного виховання, об'єднуючи навчання, творчість і соціальну взаємодію, що робить освітній процес більш динамічним, мотивуючим і результативним.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗЗСО

2.1. Дидактичні принципи інтерактивного навчання у процесі викладання музичного мистецтва в ЗЗСО

Методи інтерактивної взаємодії набувають наукового значення лише тоді, коли вони ґрунтуються на загальних дидактичних засадах та специфічних вимогах конкретної форми навчання. Під дидактичними принципами розуміють систему вихідних положень, які спрямовані на оптимізацію навчально-виховного процесу та визначення вимог до змісту, організації та методів педагогічного впливу. У педагогіці розрізняють загальні та конкретні дидактичні принципи. Загальна дидактика охоплює всі педагогічні дисципліни, тоді як конкретна дидактика стосується певного виду навчання, зокрема інтерактивного, і включає визначення форм і методів роботи. Основою такого підходу є «ланцюжок дій» Я.А. Коменського [23], який сьогодні інтерпретується як «ясність – асоціація – система – метод». На практиці музично-педагогічні програми поєднують державні та авторські розробки, що враховують зазначені принципи.

Варто відокремлювати інтерактивне навчання від комплексного підходу, оскільки в практиці часто відбувається підміна понять. Комплексний підхід передбачає введення низки предметів естетичного циклу, де одне мистецтво лише ілюструє інше, при цьому відсутні ключові складові інтерактивного підходу:

1. Інтеграція слова, звуку, кольору, руху, простору, форми та жесту в єдине ціле;

2. Зв'язок мистецтва з природничими науками та іншими галузями знань, що формує творчу й духовну сферу особистості;
3. Паритетність трьох учасників процесу: вчителя, учня та навчального процесу.

Інтерактивні поліхудожні програми, що почали розвиватися з 1989 року, враховують внутрішні зв'язки різних видів мистецтва і спираються на систему принципів:

1. Дослідження мистецького досвіду з найдавніших часів;
2. Розгляд мистецтва в контексті географічних, етнічних та соціокультурних чинників;
3. Застосування інтегрованого поліхудожнього підходу;
4. Зв'язок мистецтва з науковими знаннями;
5. Формування у дітей творчого уявлення та прагнення до самовираження.

Важливим є те, що інтерактивні програми ставлять усіх учасників процесу в рівні умови, на відміну від традиційних поліхудожніх, де акцент робиться на викладача. В інтерактивних методах вчитель і учень є рівними суб'єктами навчання, що забезпечує пряму взаємодію із власним досвідом і досвідом однолітків, включаючи свідомість, почуття і волю, тобто «цілісну людину».

У науковій літературі часто плутають поняття «метод», «методика» та «технологія». Основні відмінності полягають у наступному: технологія базується на системі закономірностей і має чіткий алгоритм виконання; методика допускає варіативність способів досягнення мети; метод – це сукупність дій, спрямованих на реалізацію певного завдання [37].

Загальна педагогіка [28] висуває ряд вимог до вибору технологій для організації групової пізнавальної діяльності:

- визначення проблемної ситуації та її використання як бази;
- пошук додаткової інформації;

- обговорення альтернативних рішень;
- спільне прийняття рішень;
- робота з інформацією на різних носіях;
- створення умов для само- та взаємооцінки.

Інтерактивні методи сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, забезпечуючи перехід від регламентованих, програмних форм до проблемних, дослідницьких і творчих, що стимулює розвиток пізнавальної мотивації та інтересу. При цьому важливо, щоб активізація навчання була органічною, «запальною» та не перевантажувала психіку дітей, а тривалість інноваційного процесу була достатньою для формування стійкого інтересу.

Основні методологічні принципи інтерактивного навчання включають:

1. Єдність горизонтальних компонентів процесу;
2. Єдність вертикальних компонентів навчання;
3. Цілісна взаємодія всіх методів і прийомів;
4. Інтеграція педагогічних позицій;
5. Врахування вікових особливостей та типів мислення;
6. Рівні пріоритети дитини, викладача та навчального процесу;
7. Відмінність інтерактивного навчання від комплексного: зміщення акценту на учня та змінність функцій учасників;
8. Комбінаторність і компенсувальні властивості складових;
9. Єдність різних видів і форм діяльності;
10. Авторитет і кадровий потенціал учителя;
11. Поєднання об'єктивного та суб'єктивного;
12. Використання філософських концепцій та законів;
13. Застосування загально-педагогічних та морально-естетичних принципів;
14. Використання теорії судження.

В. Клименко, В. Ачкасова та Л. Іваненко [18] виділяють три базові принципи активного навчання: проблемність, взаємонавчання та самонавчання або самовиховання, які успішно інтегруються в педагогіку інтерактивного навчання.

Принцип проблемності передбачає створення таких навчальних ситуацій, за яких учневі для розв'язання завдання недостатньо власних знань, і він змушений активно формувати нові знання із залученням чужого професійного досвіду. Принцип взаємонавчання реалізується при застосуванні комплексного методу навчання, коли у процес залучаються твори різних жанрів. Наприклад, під час постановки музичної вистави задіяні режисер, художники, музиканти, вокалісти, освітлювачі, кожен із яких повинен орієнтуватися у функціях інших учасників процесу.

Інтерактивне навчання стимулює процес інтеріоризації, тобто перетворення колективно розподілених дій на індивідуальні знання. У контексті самовиховання О. Шевчук підкреслює, що воно є ключовим елементом педагогічного процесу, базованого на пізнавальних інтересах. Вчитель регулює соціальне середовище, створюючи умови для взаємоосвіти та самоосвіти, що передбачає творчий підхід до використання досвіду інших та здатність до рефлексії [54]. Ефективність застосування цих принципів можлива лише за наявності високого рівня інтересу учнів.

Якість інтерактивного навчання визначається оцінкою педагогічного процесу як суспільно та особистісно значущої цінності. Особливості інтерактивної взаємодії у музичній освіті впливають на сутнісні та термінологічні аспекти загальнодидактичних принципів. У музичній педагогіці виділяють такі методи: наочно-слуховий, рухово-слуховий, музично-ігровий та музично-зображальний.

Наочно-слуховий метод реалізується через контакт учня з музичним твором і спирається на спостереження за музикою, що формує здатність осмислено сприймати інтонаційні зміни твору. Рухово-слуховий метод

спрямований на розвиток музично-пластичної діяльності, де музика та пластика мають спільну інтонаційну основу: музична інтонація у музиці та ритмопластична інтонація у мистецтві руху. Музично-ігровий метод поєднує музику, пластику та театральну дію, втілюючись у хореографії та драматичних постановках, де музична інтонація завжди взаємопов'язана з словом, танцем та мімікою. Музично-зображальний метод ґрунтується на позамузичних враженнях і асоціаціях, що фіксують взаємозв'язок музики з іншими видами мистецтва [10; 55; 53].

Методика інтерактивного навчання базується на фундаментальних принципах загальної педагогіки. Педагогічні принципи (лат. *princīpium* – основа, початок) – це система провідних вимог до навчання і виховання, дотримання яких забезпечує комплексний розвиток особистості [9, с. 187].

Принцип цілісності формує здатність учнів сприймати подію як єдине ціле, що особливо важливо при ознайомленні з різними видами мистецтв і поєднанні емоційного та раціонального, свідомого та підсвідомого. Принцип образності реалізується через здатність дитини сприймати світ у конкретних чуттєвих образах. Принцип інтонаційності притаманний музичним творам, проте він присутній у всіх видах мистецтва, таких як живопис, танець, театральна дія, і відображає сутність мистецтва в цілому. Принцип асоціативності активізує сприйняття, фантазію та розуміння художніх образів, забезпечуючи інтеграцію всіх видів мистецтв у педагогіці інтерактивного навчання. Принцип подібності та відмінності [50] є наскрізним у процесі естетичного виховання та формує життєве й художнє сприйняття.

Названі принципи відображають цілісність і універсальність законів розвитку та мають інтегративний характер, що підкреслює тісний зв'язок педагогіки інтерактивного навчання із загальною педагогікою. У зв'язку з цим, реалізація загально-дидактичних принципів здійснюється через:

- наступність;
- доступність;

– свідомість.

Дидактичні принципи визначають основоположні концепції, на основі яких формуються цілі, завдання, зміст і методи навчального процесу. При цьому їхнє пряме перенесення у музичну та інтерактивну педагогіку є неможливим. Так, принцип наступності проявляється у поступовому ускладненні способів мислення та сприйняття – від почуттів до образу, авторського задуму та художнього стилю епохи. Принцип доступності традиційно розглядають через виконавську діяльність і складність твору, але для інтерактивного навчання важлива доступність сприйняття, що забезпечує глибоке розуміння і емоційне засвоєння матеріалу.

Принцип свідомості в педагогіці інтерактивного навчання передбачає два основні аспекти:

образно-художнє та емоційно-чуттєве пізнання;

включення у діалогічне продуктивне спілкування трьох учасників педагогічної взаємодії: того, хто навчається, того, хто навчає, і самого педагогічного процесу.

Деякі дослідники музично-педагогічного процесу виділяють особливу увагу іншим принципам:

Принцип цілісності, що реалізується у співвідношенні: частини і цілого, свідомого і підсвідомого, емоційного та раціонального.

Принцип образності, який базується на конкретно-чуттєвому освоєнні дійсності і практично притаманний кожному учневі, забезпечуючи перехід від сприйняття світу у образах до узагальнення [50].

Ці принципи відносяться до загальнофілософських та загальнодидактичних і були застосовані під час проведення формувального експерименту.

Розглянемо додаткові принципи, що використовуються у процесі музичного навчання та виховання школярів:

— викладання музики як живого образного мистецтва;

- піднесення дитини до філософсько-естетичної сутності мистецтва;
- проникнення в природу мистецтва та його закономірності;
- моделювання художньо-творчого процесу;
- діяльнісне освоєння мистецтва;
- захопленість;
- триєдність діяльності композитора – виконавця – слухача;
- тотожність і контраст;
- інтонаційність;
- опора на вітчизняну музичну культуру.

Відмінність цих принципів полягає у тому, що одні регулюють навчальний процес, інші – специфіку музичних творів. Запропоновані нами принципи базуються на єдності всіх складових процесу інтерактивного навчання. Вважаємо за необхідне підкреслити важливість постійного перегляду принципів та їх застосування, уникання сліпого слідування авторитетним джерелам на шкоду власному досвіду.

Методика інтерактивного навчання, як частина музичної педагогіки, реалізує такі функції:

- організаційну – забезпечує організацію інтерактивної діяльності;
- інформаційну – передає змістовий бік інтерактивної діяльності;
- інтегральну – забезпечує взаємозв'язок усіх видів мистецтва та учасників інтерактивної діяльності у загальноосвітній школі;
- контрольну – забезпечує діагностику первинного стану учасників та результативність педагогічного процесу;
- аналітичну – прогнозує динаміку та тенденції змін у методичній роботі.

Педагогіка інтерактивного навчання у музичній освіті спирається на категорії загальнонаукового та загальнопедагогічного характеру, а також на специфічні категорії. До перших належать: «розвиток», «виховання», «навчання», «освіта», «формування». Кожна категорія аналізується як у широкому, так і вузькому сенсі. Наприклад, «виховання» – передача

накопиченого досвіду від старших поколінь молодшим; «освіта» – результат навчання або формування образу; «формування» – процес становлення особистості як соціальної одиниці під впливом різних чинників: соціальних, економічних, ідеологічних, психологічних [65].

Визначення музичної освіти вимагає уточнення категорій «музичне виховання», «музичне навчання», «музична освіта» та «музичний розвиток». Ми розглядаємо їх як поєднання музики та відповідного елемента загальної педагогіки – виховання. Дидактичні принципи інтерактивної взаємодії враховують особливості дитячого віку: захопленість, емоційну чутливість, сприйняття музичних засобів вираження, порівняння способів звуковидобування, розуміння тотожності та контрасту.

Музичне виховання визначається як організований педагогічний процес, спрямований на формування емоційно-ціннісного ставлення дитини до світу, оточуючих та самої себе через усвідомлення морально-естетичного змісту музики [49]. Звертаємо увагу на два ключові моменти:

термін «присвоєння», що підкреслює внутрішнє оволодіння музичним змістом;

«педагогічний процес», що поширюється і на домашнє виховання.

Музичне навчання розглядається як інформаційне забезпечення музичного виховання, що передбачає освоєння знань, умінь і навичок для успішної музичної діяльності. Центральним є розкриття природи музичної мови, доступної лише через особисте емоційне сприйняття, де інтонація передає емоційний зміст та викликає відповідні переживання слухача. Музика в інтерактивному навчанні може відтворювати природні явища та формувати естетично-виборче світосприйняття.

Музична освіта визначається як сукупність емоційних, інтелектуальних, особистісних та поведінкових якостей дитини, що формує її музичну культуру, музично-образне мислення, творчий досвід та музично-естетичну свідомість

[19]. Недоліком цього визначення є сприйняття освіти як завершеного процесу, тоді як вона має бути безперервною.

У музичній педагогіці інтерактивне навчання спирається на дидактику та теорію виховання. Реалізація методів можлива лише за умови усвідомлення, що методика є технологічною інтерпретацією навчального процесу [42]. Це забезпечує професійний підхід до музичного навчання та виховання у загальноосвітніх закладах.

Предмет педагогіки загалом – закономірності, відносини та технології організації виховання. Встановлені закони дозволяють прогнозувати розвиток науки та педагогіки інтерактивного навчання. Спираючись на закономірності, виявлені філософією, соціологією, педагогікою та психологією, педагогіка інтерактивного навчання формулює власні принципи, категорії та закономірності.

Закономірності інтерактивного навчання у ЗЗСО базуються на аксіоматичних положеннях, прийнятих на практичній основі: соціальний розвиток відображається у психічному, духовному та інтелектуальному зростанні; розвиток людини визначається внутрішніми і зовнішніми умовами; особистість оцінюється за мірою привласнення суспільно-історичного досвіду та внеском у матеріальні й духовні цінності.

2.2. Технології та методи інтерактивного навчання у процесі викладання музичного мистецтва в ЗЗСО

Під інтерактивними технологіями розуміють цілеспрямований послідовний опис діяльності вчителя та учнів для досягнення поставлених цілей, тоді як педагогічні технології в сучасному розумінні – це детально розроблені методи та організаційні форми навчання [16]. Нині інтерактивні технології широко застосовуються навіть у системі вищої освіти, де ці методи пройшли всебічний розвиток і апробацію.

Саме поняття «технологія» не має однозначного трактування. Американська Асоціація з освітніх комунікацій і технологій пропонує три визначення:

- технологія як сукупність способів і засобів комунікації між людьми, що виникли внаслідок інформаційної революції;
- технологія як щось більш значуще, ніж сукупність методів і засобів навчання;
- технологія як комплексний інтегрований процес, що включає людей, ідеї, засоби та способи організації діяльності.

На нашу думку, саме останнє визначення найповніше відповідає інтерактивним методам навчання. Ми погоджуємося з поділом технологій на теоретичні та дослідницько-педагогічні: перша вивчає і формує найефективніші методи, засоби та прийоми взаємодії, а друга – пропонує науково обґрунтовану та перевірену на практиці послідовність використання конкретних методів і засобів.

Особистісно-орієнтована технологія поділяється на:

- повного засвоєння знань;
- різнорівневе навчання, за якого кожному учневі відводиться стільки часу, скільки йому потрібно для засвоєння матеріалу;
- колективне навчання (методика А. Рівіна);
- модульне навчання – поступове освоєння дисципліни через вивчення її «функціональних вузлів».

Серед найбільш поширених педагогічних технологій варто виділити «Культуровиховну технологію диференційованого навчання за інтересами дітей», основна перевага якої полягає у розвитку емоційної сфери особистості через пізнання багатств світової культури та формування прагнення до самоактуалізації.

Педагогічна технологія «Діалог культур» ґрунтується на діалозі та створенні «точки здивування» через загадки слова, числа, явищ природи. Недоліком цієї методики є надзвичайна роль учителя.

До альтернативних технологій належить Вальдорфська педагогіка (1919 р.), що набула широкого поширення за кордоном і в Україні. Її методи включають розвиток пам'яті, навчання без підручників, рівновагу між споглядальними й активними предметами, викладання за епохами та гармонізацію душевного життя. Недоліками є пріоритетність діяльності вчителя та значна роль релігійної складової.

Технологія саморозвивального навчання Г. Селевко базується на опосередкованій ролі внутрішнього психологічного світу у діяльності людини. Принципи свободи вибору та волі в ухваленні рішень визначають головну мету – пріоритет розвитку над навчанням.

Таким чином, кожна технологія залишається в межах навчального закладу, де вона апробована, за винятком вальдорфської методики, що має міжнародне поширення.

Технологія інтерактивної взаємодії поділяється на загальну та часткову. Загальна технологія інтерактивного навчання включає сукупність методів, методик, засобів і прийомів для досягнення мети. Частковою є, наприклад, технологія «мозкового штурму», яка виступає як складова загальної системи.

Інтерактивне навчання як дидактична система охоплює: мету і завдання, зміст, методи, форми та засоби навчання, учнів і викладача, результат спільної діяльності. Як процес воно включає:

- доведення до учнів діагностично заданої мети;
- постановку пізнавальних і практичних завдань та методів їх вирішення;
- ясну логіку виконання дій;
- вмотивованість дій усіх учасників.

Як результат, інтерактивна технологія формує модель дидактичного процесу, яка гарантує досягнення мети. Використовувана у нашому

експерименті технологія спрямована на розвиток пізнавального та музичного інтересу учнів і формування умінь самостійно здобувати знання.

Принцип «наступності» залишається актуальним: навчання має поєднуватися з творчою діяльністю для узгодженості кількісних і якісних результатів. Цей підхід Карл Роджерс назвав «людиноцентрованим», де контроль, атмосфера та успішність процесу залежать від учнів або групи фасилітаторів [68].

Методи інтерактивного навчання, запропоновані нами, спрямовані на розвиток творчого мислення, самонавчання та креативності. Креативність проявляється як у композиційній, так і у слухацькій чи виконавській діяльності, через варіативність сприйняття, музичний і життєвий досвід, розвиток мислення, уяви та пам'яті [52].

Особливо ефективним є «метод постановки та розв'язання проблеми», що включає мозковий штурм, ділові та рольові ігри, «дерево рішень», переговори та метод групового вивчення і аналізу, що застосовувалися у нашій практичній діяльності. Реалізація цієї технології буде детально представлена у 3 розділі.

2.3. Дидактичні засади диференціації інтерактивної взаємодії з дітьми різного віку

Найважливішим результатом розвиненої інтерактивної взаємодії є розвиток розумової діяльності, здатної переробляти значний обсяг інформації, структурувати її та створювати умови для подальшого саморозвитку. У шкільній музичній освіті це проявляється у пізнавальній активності, здатності до самопрояву та самовираження не лише в навчальному процесі, а й під час взаємодії з навколишньою дійсністю. Основоположні аспекти музичної освіти розкрито в працях класиків сучасної музичної педагогіки [33; 40; 38; 58; 49].

До педагогічних принципів інтерактивної взаємодії належать:

— дотримання свободи того, хто навчається;

- невтручання в його індивідуальність;
- відмова від коригування рис особистості;
- визнання її самотності.

Дотримання цих принципів реалізується на тлі нової якості навчання: рівень знань та інтересів зростає під час різноманітної навчально-творчої діяльності, а творчий бік інтерактивної взаємодії розширює сенсорно-перцептивний досвід учня.

Інтерактивна взаємодія спрямована на розвиток здатності мислити не абстрактними категоріями, а художніми образами, що є високим ступенем розвитку творчої уяви. Вона охоплює сприйняття образу у його просторовому та часовому положенні, формі, рухові, фактурі, яскравості тощо. Динаміка творчого розвитку проявляється в активності учня, особливо під час творчої гри, яку розглядають як оптимальний варіант інтерактивної взаємодії.

Загальнопедагогічний дидактичний принцип руху від загальних знань до конкретних реалізується залежно від вікової групи:

Діти молодшого віку сприймають загальні почуття твору та інтонаційний настрій, порівнюючи з власним музичним досвідом.

Діти середнього і старшого віку здатні встановлювати загальні закономірності на основі конкретних засобів вираження музичної думки, спочатку відтворюючи музичний фрагмент, знаходячи аналогії в інших творах і формулюючи узагальнення.

Навчання, орієнтоване на музичне мислення, формує диференційоване слухове сприйняття, тонкі психологічні відчуття, поліфункціональні властивості музики та тілесне переживання музичного матеріалу. Музична інтонація виступає ключовим інструментом, який об'єднує різні види музичної діяльності та мистецтва загалом.

Інтерактивна взаємодія формує органічну єдність музичної та загальномистецької культури. У навчально-музичному процесі дозволяється:

- музичний розвиток у всіх видах діяльності: слухання, спів, диригування, музикування, імпровізація;

- розвиток через матеріальне зображення інтонації, пластичні рухи, мовленнєве інтонування, театральну дію;

- науково-творчий розвиток: дебати, мозковий штурм, робота з кластерами;

- паритетне спілкування учнів із вчителем.

Такий підхід забезпечує:

- потребу самостійного вдосконалення учнями та вчителями;

- чітке розуміння поставлених завдань;

- високу концентрацію уваги;

- відсутність незацікавлених осіб та індивідуальний пошук шляхів вирішення завдань.

Інтерактивна взаємодія забезпечує психологічну відкритість педагога та учня для рівного, професійного спілкування. Внаслідок цього формується не лише музичний образ, а й образ, взаємопов'язаний із суміжними видами мистецтва. Психологія пояснює цей феномен: мистецтва, що спираються на візуальне сприйняття, є простішими для розуміння, тому організм переводить складні форми, як-от музичне сприйняття, у «бачення». Це обумовлює необхідність двох моделей інтерактивної взаємодії: для дітей молодшого віку (до 10 років) та для дітей середнього і старшого віку.

Завдання для молодших школярів технічно прості, але сутнісно важливі – формування позитивного ставлення до музики. Це досягається лише обережним, чуйним ставленням до дитини та застосуванням основних методів інтерактивного навчання.

З дітьми середнього та старшого віку використовується система технічних завдань із контролем дотримання дидактичних принципів інтерактивного навчання.

Інтерактивна взаємодія охоплює традиційні методи музичної діяльності: слухання музики, гра на інструментах, спів. При цьому діють принципи: дотримання свободи учня, невтручання в індивідуальність, відмова від коригування рис особистості, визнання самотності.

Розвиток здатності сприймати музику як елемент загальноестетичного виховання особливо важливий для слухацької діяльності молодших школярів. Для цього доцільно застосовувати суміжні види мистецтва:

- малювання почутої мелодії;
- проспівування мелодії після слухання;
- спроба продовжити мелодію після її призупинення.

Дітям середнього віку доцільно пропонувати відтворення мелодії голосом, ритмікою, вербальним вираженням емоційного стану, викликаного твором.

Слухання є ключовим інструментом розвитку музичного слуху. Недостатня його розвиненість не розглядається як негативна риса учня. Музичний слух у широкому розумінні включає висотний, тембровий і динамічний слух; у вузькому – лише висотний, що є головним носієм музичного смислу. Звуковисотний слух формується з перших днів життя і практично присутній у всіх учнів.

Психологія виділяє дві категорії слуху:

- емоційний (перцептивний) – сприйняття мелодії на основі музичного досвіду;
- репродуктивний – сприйняття через слухові уявлення. Ладове відчуття має більшу динаміку, ніж репродуктивний слух, що підтверджується практикою музичної педагогіки.

Виокремимо основні етапи розвитку як слуху, так і музичних здібностей загалом.

При роботі з дітьми молодшого шкільного віку необхідно:

Починати роботу з «проспівування» дитиною мелодії голосом за музичного супроводу вчителя.

Після запам'ятовування учнем мелодії запропонувати розпізнати опорні звуки мелодії.

Слідом за цим учень, як правило, в змозі здійснити інтонування загального напрямку руху мелодії.

Процес слухання музичного твору учнями молодшого шкільного віку добре поєднується з ігровою діяльністю, яка виступає оптимальним середовищем для творчого самовираження. Музична гра багатоаспектна і, введена в загальну тканину уроку, виконує функції навчання та розвитку, а також є формою зняття психологічного напруження.

Технічний бік процесу навчання будується на спіральній моделі, застосування якої дає змогу різним учням, залежно від досягнутих результатів, починати заняття з будь-якого рівня (витка) і, крім того, дає змогу повернутися на будь-який виток для виявлення неосвоєних елементів сприйняття.

Для учнів середнього та старшого шкільного віку всі ці етапи роботи не потрібні. Можна відразу спиратися на здатність учня самостійно інтонувати мелодію.

Засвоєння нотної грамоти як елемент музичної освіти відноситься до дітей молодшого віку, але, незважаючи на це, досягається порівняно просто при використанні методу наслідування: повторення за викладачем голосових вправ на тривалість звучання, на висоту звуку тощо. Цей напрямок роботи потребує досягнення таких завдань:

Сприймання нот на слух, їх проспівування. Це, як правило, природний фактор, але навіть у тому разі, коли в дитини відсутній розвинений музичний слух, вона із задоволенням повторює ноти, «прив'язуючи» їх до власного музичного та «життєвого» досвіду.

Уміння зафіксувати на нотному стані спочатку в скрипковому, а потім у басовому ключі ноти першої та другої октави. Це один із найскладніших етапів

навчання дітей молодшого віку, який необхідно поєднувати з відтворенням запропонованої ноти на інструменті. Асоціативні уявлення на цьому етапі навчання надають значну допомогу.

Позначення і відтворення звуків різної динаміки: фортисимо, форте, меццо-форте тощо. Це заключний етап навчання грамоти дітей молодшого віку, який через дитячу рухливість і допитливість реалізується досить продуктивно.

У групі дітей навіть молодшого віку досить швидко проявляється діалектичний закон про перехід кількості в якість.

Важливим елементом музичного розвитку є творче музикування, як в індивідуальних, так і колективних формах. Воно являє собою особливий вид творчості, що дає змогу вільно оперувати набутими знаннями й уміннями при дотриманні всіх принципів інтерактивної діяльності та, головним чином, принципу невтручання в індивідуальність того, хто навчається. Це не знижує значущості педагогічного процесу і викладача, але вони переходять на нову якість.

Творча особистість актуалізується в процесі посереднього або безпосереднього спілкування, в процесі навчання, перетвореного педагогом спільно з тим, хто навчається. Творче музикування вимагає різноманітності видів діяльності, особливої творчої спрямованості кожного виду музичної діяльності, що сприяє розширенню сенсорно-перцептивного досвіду учня. Має місце круговий цикл, у якому кожна ланка «підживлює» іншу.

Творче музикування як вид творчості розвиває здатність бачити, мислити і відчувати в образах.

Конкретна форма музикування залежить від типу особистості. Діти з рухливим темпераментом віддають перевагу колективним музикуванням, більш замкнуті – індивідуальним. Форми поведінки дітей не тільки сигналізують про психологічні риси особистості, а й є параметрами творчого розвитку. Індивідуальність творчого музикування виступає як характеристика

інтелектуальності учня і може розглядатися як динамічний показник творчого розвитку.

У будь-якому разі музикування – це діяльність, що сприяє розвитку цілого комплексу здібностей, синтезує норми культури. Будь-який його вид удосконалює слух, ритмічне відчуття та інші музичні навички.

Одним із важливих завдань є формування комплексу музично-творчих навичок, що мають широкий аспект застосування. Наприклад, з дітьми, які відвідують музичну школу, можна не просто вивчати акорди, а давати завдання на:

- знаходження цих акордів у виконуваному фортепіанному репертуарі;
- написання невеликих п'єс із цими акордами;
- сприйняття цих акордів у пропонованому до прослуховування музичному фрагменті;
- вербальний опис почуттів, що виникають під час прослуховування цих акордів;
- асоціативне відтворення живописних картин на тему досліджуваних акордів;
- відтворення голосом;
- за допомогою пластичного руху тощо.

Формування репродуктивно-творчої діяльності – це дидактичний прийом, що відповідає всім принципам інтерактивного навчання. Перед дітьми молодшого віку не ставиться завдання пошуково-творчої роботи. Достатньо дозволити дитині проявляти ініціативу і самостійність: грати чи співати в різних темпах, у різних регістрах, тональностях. Діти нерідко схильні до предметно-змістовного або живописно-образного сприйняття музики. У їхній уяві виникають різноманітні образи-картинки, нав'язані інтонацією твору, його ритмопластичною стороною. Ці позамузичні асоціації не тільки дають змогу повніше осягнути твір, а й сприяють розвитку музично-творчих навичок.

До творчого музикування належить і музична імпровізація – один із найбільш доступних видів музичної творчості. Імпровізація розвиває слух, почуття ритму, формує голосовий апарат.

Головне – підтримувати інтерес до музики, не спотворюючи мети музичної освіти. Важливо, щоб дитина зрозуміла, що музика – це специфічна мова для передавання почуттів, які дають змогу розкрити себе і зрозуміти іншого. Розвинене почуття дає змогу не просто сприймати всі барви навколишнього світу, а й самовдосконалюватися, що вкрай важливо для учнів старшого шкільного віку.

Сприйняття має кілька рівнів. На вищому рівні знаходиться образне або художнє сприйняття. Цей рівень, за якого музика «входить» у людину, пронизує її істоту, впливає на думки. Отже, це, як правило, рівень, доступний не раніше, ніж у старшому та середньому шкільному віці. Музика впливає на емоційну та інтелектуальну сутність людини, дає змогу «відкрити себе в собі».

Особливий напрям музичної педагогічної практики – це розвиток музичної пам'яті. Вона розглядається нами в комплексі таких складових:

- усвідомлення і здатність до відтворення інтонаційності твору;
- усвідомлення та збереження у свідомості його інформаційності;
- здатність до запам'ятовування нотного тексту;
- здатність до відтворення музичної інформації.

Таким чином, музична пам'ять – це комплекс слухової, емоційної та зорової пам'яті.

Музична пам'ять розвивається одночасно з розвитком і становленням музичного сприйняття та накопиченням музичного багажу. У дітей молодшого віку вона розвивається в єдності інтонації та слова. За твердженням психологів і спостереженням педагогів-музикантів, раніше за інших формується та легше розвивається мелодична й ритмічна пам'ять, і тільки потім – звуковисотні та ритмічні співвідношення мелодії в їхній єдності.

Думки психологів і музикантів-педагогів та виконавців щодо розвитку пам'яті іноді бувають протилежними. Ряд фахівців вважає, що запам'ятовування музики має бути навмисним, таким, що відбувається в рамках вирішення заздалегідь заданої, спеціально поставленої задачі. Інші вважають, що ефект запам'ятовування належить бути супутнім, таким, що виникає паралельно з вирішенням завдань іншого роду. Проте процес тренуваності залежить від особистісних якостей тих, хто навчається, специфіки музичної тканини та низки інших об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Запам'ятовування музичного матеріалу відбувається в процесі творчої роботи над твором у всіх її формах – від багаторазового прослуховування до аналізу жанру, форми, ритму, гармонійного плану. Раціоналізувати процес запам'ятовування музичного твору – одне з головних завдань педагога.

Таким чином, важливо варіювати форми музичної діяльності відповідно до індивідуальних психолого-оцінних особливостей кожного учня. Індивідуально-комплексне поєднання різних видів музичної діяльності забезпечує найвищий розвивальний ефект. До параметрів цього ефекту належать:

- свобода самовираження;
- пізнавальна активність;
- розширення мотиваційної сфери;
- підвищення рівня музичного та пізнавального інтересу;
- розвиток асоціативного мислення.

У роботі з дітьми різного віку відходимо від навчання методом повідомлення учням інформації, що відноситься до різних сторін технічного виконання музичного твору, але звертаємо увагу на формування культури музичного мислення. З цією метою важливо забезпечити усунення розриву у слуховому розвитку. Відомо, що сучасна музика сприймається молодшими школярами як певний хаос чи шум. Виховані на гомофонному звучанні колискових і дитячих пісень, діти важко переходять на незнайомі ладо-

гармонічні побудови. Отже, необхідне моделювання музично-мистецького стилю конкретної історичної епохи.

Інтерактивна взаємодія є не просто комплексною музичною освітою, а й духовною освітою, побудованою на принципах взаємного порозуміння з метою формування самодостатньої та затребуваної особистості.

Відповідно, на перший план висуваються такі концептуальні положення:

В умовах порушення зв'язків між минулим і майбутнім теперішнє являє собою процес напруженої, відкритої роботи, що забезпечує самоактуалізацію та самореалізацію особистості.

Самоактуалізація і самореалізація особистості можлива тільки на основі визнання паритетності всіх видів науки, мистецтв і літератури та відкритості для учнів кожного з них.

На перший план виходять:

- особистісний чинник і його творче начало;
- середовище, що ініціює та організовує.

Весь комплекс заходів інтерактивної взаємодії націлений не тільки на розвиток комплексу здібностей, навичок і вмінь, а й здатності до співпереживання, зосередженого спостереження за розгортанням виконуваної дії.

Розвиток репродуктивної творчої діяльності кожного учня – обов'язкова складова інтерактивної взаємодії. Творчим має стати сам процес пізнання мистецтва.

Значимість поняття «інтеграція». Слід зазначити, що термін «інтеграція» вживається у вузькому та широкому сенсі. Як найбільш загальне тлумачення ми розглядаємо визначення, наведене у словнику іноземних слів: «Інтеграція» (від лат. Integration – стан цілісності і узгодженості, integer – цілісний) – об'єднання в ціле певних частин [5]. Аналогічне тлумачення знаходиться й у словнику української мови.

Більш вузький соціологічний підхід визначає інтеграцію як процес встановлення оптимальних зв'язків між відносно самостійними, малопов'язаними між собою соціальними об'єктами (індивідуумами, групами, соціальними класами, державами) і подальше їх перетворення на єдину, цілісну систему, в якій взаємоузгоджені її частини з урахуванням спільних цілей і інтересів [26].

Саме таке тлумачення використовується як концептуальне положення, акцентуючи наступні складові:

- необхідність налагодження зв'язків між малопов'язаними індивідуумами та групами осіб;
- перетворення цих малопов'язаних груп на єдину, цілісну систему;
- розвиток у всіх членів цієї системи прагнення до самовдосконалення та самореалізації;
- паритетність двох понять «інтеграція»: культурна інтеграція та інтеграція особистісна.

Висновки до другого розділу

Аналіз сучасних підходів до інтерактивного навчання у сфері музичної освіти дозволяє стверджувати, що інтерактивна технологія є ефективним інструментом розвитку пізнавальних, творчих та музично-творчих здібностей учнів. Вона спрямована на формування умов для самостійного здобуття знань, розвитку креативності та активного пізнавального інтересу, забезпечуючи високий рівень залучення кожного учня у навчальний процес. Інтерактивна взаємодія поєднує педагогічну ціль із особистісним розвитком, створюючи атмосферу паритетності між учителем і учнем та стимулюючи активне самовираження учнів через різні форми музичної діяльності – слухання, спів, гра на інструментах, диригування, імпровізацію.

Особливу роль у розвитку музичних здібностей відіграє поступова побудова навчального процесу з урахуванням вікових особливостей учнів. Для молодшого шкільного віку основою є активне слухання музики, співацька діяльність та ігрові форми навчання, що сприяють розвитку слуху, ритму, музичної пам'яті та асоціативного мислення. У середньому та старшому шкільному віці робота будується на здатності учнів самостійно інтонувати мелодію, аналізувати музичні твори та формулювати узагальнення, що забезпечує перехід від предметних дій до абстрактного музичного мислення та розширює їхній художньо-образний досвід.

Інтерактивна технологія сприяє формуванню комплексного розвитку учнів, який включає розвиток слухової, емоційної та рухової пам'яті, музичного інтелекту, творчого потенціалу та соціальної компетентності. Творче музикування, колективні та індивідуальні форми музичної діяльності дозволяють учням проявляти індивідуальні особливості, а також інтегрувати різні види мистецтва у власне навчання, що стимулює формування цілісної естетичної свідомості. Важливим аспектом є розвиток музичної пам'яті, що поєднує інтонаційне, інформаційне та нотне запам'ятовування, що закладає основу для подальшої музичної творчості.

Запропоновані підходи базуються на принципах свободи учня, невтручання в його індивідуальність, відмови від коригування рис особистості та визнання її самотності. Саме дотримання цих принципів забезпечує високий рівень мотивації та самостійності учнів, а також формує внутрішню потребу до самовдосконалення та активної участі в навчальному процесі. Інтерактивна взаємодія дозволяє поєднати педагогічний контроль із творчою свободою, створюючи умови для самореалізації та самоактуалізації кожного учня, що є основною метою сучасної музичної освіти.

Важливим компонентом ефективного інтерактивного навчання є диференціація завдань і форм діяльності відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів. Це дозволяє забезпечити оптимальний розвиток музичних

здібностей, формувати здатність до творчого мислення, самостійного пошуку рішень та комплексного сприйняття музики. Перевага інтерактивної технології полягає в тому, що вона забезпечує інтеграцію різних видів мистецтва, стимулює розвиток асоціативного мислення, емоційної чутливості та художньо-творчої уяви.

Особливе значення надається принципу інтеграції як культурній та особистісній категорії. Інтерактивна взаємодія дозволяє налагоджувати зв'язки між окремими учнями та групами, формувати єдину цілісну систему навчання, що орієнтована на розвиток самовдосконалення, творчої активності та естетичного сприйняття. Таким чином, інтерактивні технології забезпечують не тільки розвиток музичних навичок, а й формують гармонійну, самодостатню та соціально компетентну особистість.

Отже, інтерактивна музична освіта є ефективним засобом комплексного розвитку учнів, що поєднує традиційні методи навчання з творчою діяльністю, забезпечує розвиток музичного мислення, пам'яті, слуху та креативності. Використання інтерактивних технологій у шкільній практиці сприяє формуванню особистості, здатної до самостійного творчого мислення, самовираження та естетичної діяльності, що робить її підготовленою до активної участі у культурному житті та подальшій професійній діяльності.

РОЗДІЛ 3.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗЗСО

3.1. Діагностика базової підготовленості до інтерактивної взаємодії дітей різних форм навчання

Метою цієї частини дослідження стало визначення початкового рівня готовності учнів до інтерактивної взаємодії залежно від методик їхнього навчання. Було враховано, що формуючий експеримент може дати недостовірні результати, якщо учні різняться за загальним та музичним розвитком.

I. Організація спостереження.

У педагогічних та соціально-психологічних дослідженнях широко застосовується «інтуїтивний метод», який передбачає збір індивідуальних експертних оцінок. Ці оцінки поєднують кількісні та якісні параметри і потребують кількості етапної перевірки для підвищення достовірності результатів.

Збір даних здійснювався шляхом анкетування, бесід із учнями, їхніми батьками та вчителями різних предметів. Для коректності аналізу всі дані розподілено за типами музичного та загального навчання, що дозволило врахувати різну інтенсивність участі учнів у інтерактивних процесах.

Розподіл учасників був таким:

Контрольна група – учні, що навчалися за програмою «Музичне мистецтво», не залучені до формуючого експерименту (35% респондентів).

Учні, що працювали за модельною програмою Л.М. Масол – близько 40% респондентів.

Експериментальна група – учні, що навчалися за розробленими автором методами інтерактивного навчання (25% респондентів).

Програму Масол обрано через її використання сучасних педагогічних технологій і принципів:

- дитиноцентризм та індивідуалізація, врахування вікових особливостей;
- глокальна освіта: інтеграція глобального, національного та локального змісту для формування патріотизму та толерантності;
- системність, неперервність та наступність навчальних циклів;
- інтеграція мистецтв та компаративних методів для поліхудожнього розвитку;
- континуальність навчання й виховання, поєднання емоційного та раціонального;
- варіативність змісту, методів і технологій;
- партнерська взаємодія, емоційна насиченість занять;
- пріоритет творчої самореалізації учнів та пошук особистісних сенсів;
- стимулювання мистецької самоосвіти та інтеграція формальної й неформальної освіти;
- профорієнтація у сфері мистецтва та креативних індустрій [30].

Достовірність експериментальних даних забезпечувалася подвійною оцінкою: самооцінкою учнів та оцінкою викладача, що дозволяло розрахувати коефіцієнт узгодженості та підтвердити коректність результатів.

Спостереження на констатувальному етапі включало чотири блоки:

- Пізнавальний;
- Емоційний;
- Поведінковий;
- Мотиваційний аспект інтерактивної взаємодії.

Ця структура ґрунтувалася на моделі «потреба – переживання – дія», де пізнавальна складова відображає потребу, емоційна – переживання, а поведінкова та мотиваційна – дію.

II. Результати констатувального експерименту.

Педагогічне спостереження включало:

оцінку інтелектуального та загального розвитку: пам'яті, логічного мислення, здатності до уявлень, музичного слуху;

оцінку особистісних характеристик: допитливість, активність, працездатність, старанність, впевненість, позитивність;

оцінку емоційних проявів: сором'язливість, уразливість, впертість, агресивність, чутливість, співчуття, відкритість, веселощі.

Діагностика музичної пам'яті здійснювалася через запам'ятовування і програвання на фортепіано кількох нот (зазвичай п'яти). Оцінювалася кількість правильних відтворень.

Логічна пам'ять перевірялася за допомогою ранжування нот за тривалістю, а також виконання мелодій за графічними схемами: пряма лінія, хвиляста лінія тощо.

Для визначення рівня творчого мислення та уяви учнів застосовували театральні й живописні вправи, що дозволяли порівнювати атрибутивні властивості об'єктів із ситуативними характеристиками (таблиця 3.1).

Таким чином, комплексне спостереження дозволило визначити стартовий рівень інтерактивної готовності учнів, врахувати різні педагогічні підходи та оцінити індивідуальні особливості розвитку пізнавальної, емоційної та творчої сфери.

Таблиця 3.1.

Приклад тестування на усвідомлення рівнів та підрівнів

Сфера атрибутивних властивостей	Ситуативна сфера
Величина предмету	Дія цього предмету
Частини предмету	Їх застосування
Форма	Місцезнаходження
Колір	Форма спілкування

Експериментатор по черзі зачитував елементи першої колонки «Сфера атрибутивних властивостей», а учень мав відповісти відповідно до другої

колонки: як функціонує предмет, у який спосіб його використовують тощо. Кожна відповідь оцінювалася окремо, після чого розраховувався середній бал за п'ятибальною шкалою.

Для учнів старшого шкільного віку програма діагностики передбачала додаткові показники:

- оцінку ладового чуття, що визначає взаємозв'язок між стійкими та нестійкими звуками;
- оцінку музично-звукових уявлень, тобто здатності відтворювати звуковисотні та ритмічні рухи мелодії.

Узагальнені результати спостереження вихідного рівня готовності учнів до інтерактивної взаємодії подані у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

**Результати діагностики кількості запам'ятовувань звуків
(в середньому на 1 учня)**

Види тестів	Контрольна група	Група, що займалася за модельною навчальною програмою Масол Л.М.	Експериментальна група
Кількість запам'ятовувань звуків	2,5	2,0	2,9
Оцінка сприйняття основного звуку (в балах)	2,9	3,1	3,1

Діагностика музичного та інтелектуального розвитку (середній бал)	2,7	3,3	3,0
---	-----	-----	-----

Дані, наведені в таблиці 3.2, не виявляють істотних відмінностей між різними групами учнів. Трохи вищі результати продемонстрували школярі, які навчалися за програмою Л. Масол, проте це переважно стосується тесту на тривалість звучання окремих нот.

Другий вид діагностики, спрямований на розвиток музичної логіки, виявився надто складним для ряду учнів контрольної групи. Під час виконання завдання експериментатор демонстрував геометричні форми — «пряма лінія», «хвиляста лінія» — або математичні позначення: менше або більше ($<$ $>$). Учні пропонувалося наспівати або відтворити на інструменті мелодію, що відповідала поданому знаку. У контрольній групі жоден учень не впорався із завданням і не розпочав його виконання. Учні, що навчалися за програмою Л. Масол, показали низькі результати: середній бал склав 2,6 на одного учня.

У межах діагностики логічного мислення також перевірялося розуміння рівнів та підрівнів. Цей аспект мислення є важливим не лише для інтерактивної взаємодії, а й для повсякденної діяльності та навчальних завдань. Величина предмета повинна викликати у школярів уявлення про сферу його застосування: наприклад, маленький м'яч — для пінг-понгу чи тенісу; великий м'яч, який не обхопити руками — дитячий спортивний снаряд для стрибків. Визначення ситуативної сфери для конкретних атрибутивних властивостей має значення для інтерактивної діяльності, особливо під час залучення театральних ігрових форм.

Для перевірки розуміння рівнів та підрівнів у школярів середнього та старшого віку досліджувалося сприйняття категоріальної сфери, результати якої наведені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Діагностика розвитку категоріальної сфери

Назва предмету	Його крупна категорія (можливі варіанти відповідей)
Фортепіано	Музичний інструмент
Футбол	Спорт
Легковий автомобіль	Транспортний засіб

За результатами цього тестування учні продемонстрували майже однаковий рівень: середній бал у контрольній групі склав 3,5, у групі, яка навчалася за програмою Л. Масол – 3,6, а в експериментальній групі – 3,5. Отже, дане тестування також не виявило суттєвих відмінностей у рівні інтелектуального розвитку дітей, що навчаються за різними програмами.

До системи діагностичних процедур входили вправи для визначення музичного розвитку. У комплекс були включені тести на ладове чуття та музично-слухові уявлення.

Учні знають, що музичні звуки розташовані у певному ладі і що мажорний та мінорний лади відрізняються емоційним забарвленням: мажорний лад асоціюється з радістю, веселістю, а мінорний – із сумом. Молодші школярі ще не володіють теоретичними знаннями про лади, тому їм пропонується сприймати їхні відмінності виключно на слух. Ладове чуття пов'язане з емоційним сприйняттям музики та формує позитивне ставлення до неї, що в ранньому дитинстві поступово переростає в глибоку любов до музики. У дітей середнього та старшого шкільного віку ладове чуття розвивається паралельно із накопиченням музичного досвіду.

До комплексу діагностичних завдань входила також перевірка музично-слухових уявлень. Учні повинні відтворити запропоновану мелодію голосом або на інструменті. Для цього необхідно мати слухові уявлення про рух звуків мелодії: плавно чи стрибкоподібно, вгору чи вниз. Крім того, для точного

відтворення мелодії потрібно її запам'ятати, тобто музично-слухові уявлення поєднують пам'ять, уяву та розвиток внутрішнього слуху, що дозволяє не лише відчувати емоційність музичної тканини, а й вільно оперувати накопиченим музичним багажем.

Результати діагностики рівня музичного розвитку учнів наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Результати тестування за рівнем музичного розвитку (середній бал)

Види діагностики	Контрольна група	Група, що займалася за модельною навчальною програмою Масол Л.М.	Експериментальна група
Діагностика розвитку ладового чуття	3,0	3,2	3,3
Діагностика музично- слухових уявлень	3,8	4,0	3,9

Варто зазначити, що музично-слухові уявлення у дітей проявляються на доволі високому рівні. Здебільшого учні давали детальні та розгорнуті пояснення того, що вони уявляли під час прослуховування мелодій.

Зацікавленість та готовність до активної взаємодії в значній мірі залежать від індивідуальних характеристик учнів: допитливості, працездатності, активності, старанності та впевненості у власних силах. Середні показники цих якостей визначалися на основі двох джерел: спостережень викладачів, які раніше

працювали з дітьми, та оцінок експериментатора під час тестування, спрямованого на оцінку загального й музичного розвитку учнів.

Допитливість традиційно розглядається як прагнення отримувати нові знання та враження. До цього показника можна віднести і зацікавленість у новій інформації. У ході констатувального експерименту допитливість трактувалася як відкритість дитини до нового досвіду й навчання.

Працездатність визначається як здатність учня виконувати завдання на певному рівні ефективності протягом визначеного часу. Наприклад, молодші школярі мають малювати певні зображення без відволікань протягом 15 хвилин, тоді як учні середніх та старших класів повинні бути спроможними читати запропоновану книгу (часто не надто цікаву) протягом 30 хвилин.

Активність, що належить до особистісних характеристик, розглядається як прагнення до самостійної діяльності та впливу на різні сфери власної активності. Вона передбачає поєднання активності та продуктивності, а також виявлення пізнавальних інтересів у поведінці дитини.

Старанність, вихована з раннього дитинства, допомагає подолати невпевненість у власних силах. Це пов'язано з оцінкою іншої важливої особистісної якості — впевненості, яка проявляється через спокій, врівноваженість та продумане виконання дій. У таблиці 3.5 наведено середні показники цих особистісних характеристик на стадії констатувального експерименту.

Таблиця 3.5.

Діагностика особистісних якостей школярів (середній бал)

Особистісні якості	Контрольна група	Група, що займалася за модельною навчальною програмою Масол Л.М.	Експериментальна група

Допитливість	3,5	4,0	3,9
Працездатність	3,0	3,1	2,9
Активність	3,0	3,2	3,3
Наполегливість	3,2	3,1	3,1
Впевненість	2,9	3,3	3,7

Отже, з огляду на сукупність особистісних характеристик, діти, залучені до констатувального експерименту, виявилися практично однорідними. Трохи вищі результати показали учні, які навчалися за програмою Л. Масол, хоча це не стосувалося всіх показників. З цього випливає, що контрольні характеристики учнів після завершення формуального експерименту будуть значною мірою визначатися ефективністю проведених заходів.

3.2. Особливості запровадження інтерактивних технологій та методів у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО

Під час проведення формуального експерименту нами було використано низку інтерактивних методик, серед яких мозковий штурм, ділові та рольові ігри, метод міжгрупової дискусії, кластерна гра та метод «Порівняльних діаграм». Розглянемо їх більш детально.

Мозковий штурм. Основним завданням під час його організації було мінімальне втручання викладача, який втручався лише у випадку, коли група відходила від головної ідеї. З групи обиралися найбільш авторитетні учні, що утворювали «групу експертів».

На основному етапі відбувається активне діалогове спілкування з метою генерування кількох варіантів рішень. Цей етап не перевищує 15 хвилин, щоб уникнути перевтоми та втрати концентрації. Далі учні самостійно оцінюють та відбирають найкращі ідеї. Потім експерти працюють окремо, а основна група

відпочиває в комфортних умовах: зі світлом, музикою та можливістю руху. Експерти працюють протягом 15–20 хвилин у іншому приміщенні.

На заключному етапі вся група ознайомлюється з думками експертів і, за потреби, автори найкращих ідей їх захищають. Викладач оцінює рівень творчої активності та результативності групи. Цей етап є найтривалішим.

Під час мозкового штурму спостерігається поєднання співпраці та змагання. Важливо застосовувати діалогічний підхід, що дозволяє висловлювати власну позицію та за потреби коригувати її. Діалог передбачає інтелектуальну та мовленнєву активність, тобто елементи самореалізації. Три його види — діалог-імітація, діалог-обговорення та діалог-пізнання — використовувалися в експерименті для перевірки знань, дискусій та рольових ігор, а найвищим щаблем є діалог-пізнання, де учень виступає як самостійний суб'єкт пізнавальної діяльності.

Як показали результати, мозковий штурм сприяв розвитку особистісних, пізнавальних, регулятивних і комунікативних якостей учнів, особливо комунікативних, до яких належать:

- готовність до співпраці;

- уміння порівнювати різні точки зору та досягати спільного рішення.

Ділові ігри поширені у студентському середовищі, але показали ефективність і в музичній освіті серед школярів. Вони дозволяють освоювати нові способи поведінки та перевіряти ідеї на практиці. Учасники мають діяти поза звичними алгоритмами, спираючись на інтуїцію та уяву, демонструючи ерудицію й творчі здібності.

Незважаючи на «інтуїтивність», ділова гра має чітку методологічну основу:

- Обґрунтування теми та завдань;

- Визначення цілей, методів і проблемних ситуацій;

- Розробка сценарію;

- Підготовка приміщення та матеріалів;

Формування команд;

Визначення режиму роботи.

Для учнів гра починається з підготовки простору та матеріалів, а лише потім відбувається ігровий процес із розподілом ролей. Ігрові етапи включають:

вироблення спільного підходу до теми;

формування групової думки;

використання додаткової інформації;

власне процес гри;

контроль часу.

На завершальному етапі проводиться аналіз гри та рефлексія, за методологією К. Роджерса та Дж. Фрейберга, коли оцінюється діяльність групи в цілому. Учні аналізують результативність, відзначають труднощі та успіхи, усвідомлюють власну причетність і самовираження.

Приклад гри: підготовка музичної вистави на тему «Зима». Визначено ролі, музиканти займають місця, виділено 10 хвилин на підготовку. Гра проходить з імпровізацією в межах ролей. Розподіл ролей може бути заздалегідь спланованим або спонтанним, однак завжди враховується принцип «вчитися кожному у кожного», що інтегрує знання та досвід усіх учасників.

Формувальний експеримент підтвердив, що ділові ігри стимулюють розвиток пізнавального інтересу, саморозвиток та самореалізацію учнів. Школярі під час гри виступають як:

самостійні автори ролі;

лідери;

ініціатори та організатори;

критичні учасники;

активні спостерігачі.

Групова гра активізує комунікацію, взаємодію, емоційні та вольові процеси, сприяючи саморозвитку та інтеграції досвіду інших учасників. Вона

поєднує три елементи: гру, творчо-сценічну діяльність та імітацію, утворюючи комплексну ділову гру.

Рольові ігри відрізняються від ділових тим, що можуть моделювати як реальні, так і вигадані, фантастичні ситуації, при цьому включаючи соціально значущу проблему [43]. У нашій практиці інтерактивного навчання в умовах музичної освіти рольові ігри застосовуються з метою розвитку міжособистісної взаємодії на основі співпереживання та співучасті. Головний принцип методики — наявність великої кількості альтернативних рішень, а підготовка до гри починається з домашніх заготовок.

Рекомендовані етапи рольової гри:

- визначення мети;
- визначення змісту дій;
- розробка контексту;
- введення персонажів, правил гри та обов'язків гравців і експертів.

Програма гри включає цілі та завдання, опис ігрового середовища, організацію процесу та перелік учасників за функціональними групами.

Приклад рольової гри під час формувального експерименту — музична вистава «Попелюшка в сучасному суспільстві». Проблемна ситуація була зрозумілою дітям, адже сучасне життя включає безпритульних та дітей із неблагополучних сімей. Сценарій мав «happy end», але тексти ролей не склалися заздалегідь — учасники імпровізували на соціально важливу тему. Найбільшу складність становила організація взаємодії вокалістів і музикантів, які використовували відрепетировані раніше фрагменти музики, що вимагало творчого підходу. Розминка перед виставою полегшувала підготовку.

Рольові ігри сприяють розвитку таких особистісних якостей учнів:

- здатність до співучасті та співпереживання;
- формування громадянської позиції;
- розвиток інтелектуальних умінь.

Як рольові, так і ділові ігри можуть застосовуватися як самостійні методи інтерактивного навчання або як компонент інших методик, наприклад, проектної діяльності.

Метод міжгрупової дискусії використовується для теоретичного розбору музичних творів як активатор пізнавального інтересу. У нашій практиці процес реалізується так: визначається мета дискусії (наприклад, аналіз темпу та метричної структури 24 творів із «Дитячого альбому» П. Чайковського). Розподіл творів між групами здійснюється механічно, а попередній аналіз виконують як домашнє завдання. На занятті розпочинається дискусія, що включає запитання про використання народних мелодій, національність мелодій, трилогії творів та характер музичних мотивів.

Кожна відповідь учнів підкріплювалася аналізом ритмічного малюнка, темпу та метра, що стимулювало розвиток музичного слуху та пізнавального інтересу. Для складних завдань застосовувався метод групового аналізу та вивчення, що сприяв інтеріоризації — переходу колективних дій у індивідуальні знання. У системі музичної освіти інтеріоризація є ключовим елементом інтерактивної взаємодії, особливо під час музичних вистав, ансамблевого чи оркестрового виконання, а також музичного аналізу.

Гра за принципом «кластера» спрямована на розвиток аналітичного мислення, інтелектуальних здібностей, готовності до самовдосконалення та співпраці. Ключовим поняттям є критичне мислення, яке передбачає усвідомлену роботу з інформацією та прийняття рішень [27].

Процес роботи з кластером включає кілька етапів:

1. Викладач розміщує музичний фрагмент на дошці як «виклик» для учнів.
2. Учні записують навколо нього свої асоціації, включаючи емоції, ритм, стиль композиторів та приклади творів.
3. На стадії осмислення учні групують записи на аркушах паперу, не підписуючи їх.

4. Учні обмінюються аркушами для оцінки правильності та коригування записів.

5. Викладач формує на дошці три взаємоперетинні кластери або порівняльну діаграму, демонструючи правильні відповіді.

6. Завершальна стадія — рефлексія, коли учні аналізують отриману інформацію та роблять висновки.

Метод «Порівняльних діаграм» застосовується аналогічно: учень порівнює два сценарії однієї вистави, фіксуючи відмінності та спільні риси у вигляді діаграми. У нашому дослідженні застосовувався груповий варіант цієї методики.

Для перевірки ефективності проведених інтерактивних заходів було виконано комплекс процедур:

1. Збір експериментального матеріалу формувального експерименту.

2. Визначення принципів віднесення учнів до груп за рівнем інтересу та мотивації.

3. Аналіз матеріалу із застосуванням формалізованих математичних методів для встановлення зв'язку між навчальними програмами та розвитком особистості.

Збір даних включав педагогічні щоденники, інтерв'ю з учнями, батьками та вчителями, а також анкетування, діагностування та тестування на різних етапах експерименту. Для оцінки результативності фіксувалися зміни інтелектуального, музичного та загального розвитку, а також динаміка особистісних характеристик та емоційних проявів. У таблиці 3.6 наведено фактичні значення за діагностикою музичного та інтелектуального розвитку.

Таблиця 3.6.

Фактичні значення %² за діагностикою музичного та інтелектуального розвитку

Основні напрямки діагностики інтелектуального та музичного розвитку	Фактичні значення %²
Кількість запам'ятовувань	36,06107
Основний звук	43,90087
Логічне мислення (питання 1)	43,91315
Логічне мислення (питання 2)	36,72789
Логічне мислення (питання 3)	45,03448
Ладове чуття	-
Музичні звукові уявлення	43,62881

Усі дані емпіричного дослідження охоплювали однакову кількість респондентів, а до розрахунків було включено однакову кількість змінних, тому наведений у таблиці відсоток становить 9,49 %. Фактичні значення, представлені в таблиці 3.7, у всіх випадках, за винятком одного, перевищують табличні. Це дозволяє вважати доведеним наявний зв'язок між застосованими методиками навчання та формуванням мотивації для інтерактивної взаємодії.

Основним завданням інтерактивного навчання є розвиток особистісних характеристик, що сприяють саморозвитку учнів та їх соціальній затребуваності. У зв'язку з цим другий блок діагностування, проведеного в рамках дослідження, був спрямований на виявлення відмінностей у особистісних якостях учнів, сформованих завдяки впровадженню спеціальних інтерактивних технологій.

Таблиця 3.7.

Фактичні значення % за сукупністю особистісних показників

Особистісні показники	Фактичні значення %²
------------------------------	--

Допитливість	38,10655
Працездатність	34,5124
Активність	33,31857
Наполегливість	37,42394
Впевненість	40,74729
Позитивність	49,99114

Весь представлений емпіричний матеріал містить однакову кількість змінних і тому завжди $\%2$ становить 9,49. Так як табличний відсоток $< \%$ фактичного, можна зробити висновок про наявність зв'язку між програмою навчання та мотивованістю на інтерактивну взаємодію, при якому активно формуються та закріплюються позитивні риси особистості.

Отже, використання інтерактивних методів та технологій у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО сприяє музичному та інтелектуальному розвитку школярів, формуванню позитивних особистісних якостей та форм їх емоційного прояву. Діти, що займалися за експериментальною методикою, мали найвищі, порівняно з іншими учнями, прояви логічного мислення, ладового чуття, музичних звукових уявлень. В учнів експериментальної групи спостерігались позитивні показники прояву рис особистості (активність, працездатність, позитивність) і найнижчі оцінки негативних форм прояву таких особистісних характеристик, як сором'язливість, сумнівність, зарозумілість, агресивність, що експериментально підтверджує ефективність використання інтерактивних методів та технологій у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО.

Усі представлені емпіричні дані включали однакову кількість змінних, тому відсоток $\%2$ становить 9,49. Оскільки фактичні значення перевищують табличні, можна зробити висновок про наявність зв'язку між програмою навчання та мотивацією до інтерактивної взаємодії, при якому активно формуються та закріплюються позитивні риси особистості.

Таким чином, застосування інтерактивних методів і технологій у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО сприяє музичному та інтелектуальному розвитку школярів, формуванню позитивних особистісних якостей і розвитку емоційних проявів. Учні, які навчалися за експериментальною методикою, демонстрували найвищі показники логічного мислення, ладового чуття та музичних звукових уявлень порівняно з іншими учнями. У експериментальній групі також спостерігалися позитивні прояви особистісних якостей, таких як активність, працездатність і позитивність, тоді як негативні риси — сором'язливість, сумнівність, зарозумілість, агресивність — були найнижчими. Це експериментально підтверджує ефективність використання інтерактивних методів та технологій у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО.

Висновки до третього розділу

Проведений констатувальний експеримент показав, що музично-слухові уявлення дітей перебувають на високому рівні: учні давали детальні та змістовні пояснення того, що вони уявляли під час прослуховування мелодій.

Рівень зацікавленості та мотивації до інтерактивної взаємодії значною мірою визначається особистісними характеристиками учнів — допитливістю, працездатністю, активністю, старанністю та впевненістю у власних силах.

Використання інтерактивних методів навчання (мозковий штурм, ділові та рольові ігри, метод міжгрупової дискусії, кластерний аналіз, порівняльні діаграми) сприяє розвитку особистісних, пізнавальних, комунікативних та регулятивних компетентностей учнів. Особливо активно вдосконалюються комунікативні навички, здатність до співпраці, критичного мислення та самовираження.

Результати формувального експерименту підтверджують, що інтерактивні технології забезпечують позитивний вплив на музичний та інтелектуальний розвиток учнів, формування логічного мислення, ладового чуття та музичних звукових уявлень.

Учні експериментальної групи демонстрували високі показники прояву позитивних особистісних якостей (активність, працездатність, позитивність) і низькі показники негативних рис (сором'язливість, сумнівність, зарозумілість, агресивність), що свідчить про ефективність застосованих методик.

Отже, використання інтерактивних методів і технологій у викладанні музичного мистецтва в ЗЗСО сприяє формуванню саморозвиненої, соціально активної та емоційно гармонійної особистості.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення та проаналізовано ефективність інтерактивних методів і технологій у навчанні музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Дослідження полягало у розробці та практичному впровадженні спеціальних методик, що дало змогу зробити такі висновки:

Поява інтерактивних підходів у сучасній педагогічній практиці безпосередньо пов'язана з процесами комп'ютеризації та розвитком нових форм комунікації, що охоплюють як індивідуальну, так і колективну взаємодію з технічними засобами та між самими учасниками навчального процесу. Сучасна інтерактивність є проявом двох напрямів соціального розвитку: взаємодія людини з технічними засобами та безпосереднє міжособистісне спілкування, що сприяє розвитку творчого потенціалу й обміну досвідом.

Основна мета інтерактивного навчання в умовах музичної освіти полягає у передачі культурного та духовного досвіду через твори мистецтва з урахуванням рівності всіх учасників освітнього процесу. Інтерактивність виступає принципом організації системи, за яким ціль досягається завдяки обміну інформацією між елементами. На практичному рівні це проявляється у взаємодії учня, викладача та мистецького твору, що формує логічне та послідовне сприйняття матеріалу.

Інтерактивна форма навчання є організаційною складовою освітнього процесу, що включає конкретні види занять, такі як уроки, екскурсії чи вистави. Вона характеризується певним порядком узгодженої діяльності педагога та учня та реалізується через різноманітні форми класно-урочної роботи. Класифікація інтерактивних форм навчання є умовною через перетин різних видів діяльності.

До інтерактивних форм навчання відносяться: різновиди діяльності (творчі завдання, навчальні ігри, організація виставок та спектаклів, міжгрупова дискусія), етапи навчального процесу (вивчення нового матеріалу, закріплення

знань), способи залучення соціальних ресурсів, типи об'єктів дослідження, методи постановки та вирішення проблемних ситуацій.

Інтерактивні методи забезпечують ефективну взаємодію всіх учасників навчання, включно з педагогом, який виступає координатором та ініціатором процесу. До методів постановки та розв'язання проблем відносяться: проєктний метод, шкала думок, дискусії, дебати, «мозковий штурм», ділові та рольові ігри, метод групового вивчення та аналізу, метод порівняльних діаграм, а також їх комбінування.

Методика інтерактивного навчання ґрунтується на фундаментальних педагогічних принципах:

- ✓ цілісності – забезпечує цілісне сприйняття подій та єдність емоційного й раціонального, свідомого й підсвідомого;
- ✓ образності – сприяє формуванню здатності сприймати світ через чуттєві образи;
- ✓ інтонаційності – притаманна музичним творам і використовується у всіх видах мистецтва;
- ✓ асоціативності – активізує фантазію та розуміння художніх образів;
- ✓ подібності та відмінності – забезпечує формування естетичного сприйняття та розуміння художніх явищ.

Визначено дидактичні підходи до диференціації інтерактивної взаємодії залежно від віку учнів. Молодші школярі сприймають загальні емоційні враження, що передаються інтонаційним настроєм твору, а старші учні здатні встановлювати зв'язки між конкретними знаннями та загальними музичними закономірностями.

Педагогічний експеримент дозволив визначити рівень мотивації до вивчення музики, участь у заходах інтерактивної взаємодії, рівень пізнавального інтересу та тип особистості учнів.

Під час формувального експерименту було застосовано такі інтерактивні технології: «мозковий штурм», ділові та рольові ігри, метод міжгрупової дискусії, гра за принципом «кластера», метод порівняльних діаграм.

Експериментально підтверджено, що інтерактивні методи навчання сприяють музичному та інтелектуальному розвитку школярів, формуванню позитивних особистісних якостей та розвитку емоційних проявів. Учні експериментальної групи демонстрували найвищі показники логічного мислення, ладового чуття та музичних уявлень, активність, працездатність і позитивність, при мінімальних прояви негативних рис, таких як сором'язливість, сумнівність, зарозумілість чи агресивність. Це підтверджує ефективність застосування інтерактивних технологій у викладанні музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть : досвід соціально-філософського аналізу. Київ : Атлант ЮЕмСі, 2006. 505 с.
2. Андрущенко В., Линовицька О. «Суб'єкт» і «об'єкт» освіти в контексті свободи та відповідальності. Політологічний вісник. 2014. Випуск 76. С. 121–133.
3. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Навч. посібник. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с.
4. Базалук О.О., Юхименко Н.Ф. *Філософія освіти*: Навчально-методичний посібник. Київ : Кондор, 2010. 164 с.
5. Бибик С., Сюта Г. Словник іншомовних слів. Харків : Фоліо, 2006. 472 с.
6. Бордюк О.М. Сутність інновацій та інноваційних процесів у мистецькій освіті. Науковий часопис: *Гуманістичні орієнтири мистецької освіти* (27–29 квіт. 2011 р.) : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : НПУ, 2011. С. 41–45.
7. Бухнієва О., Банкул Л. Потенціал інноваційних технологій у мистецькій освіті. Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 10. Т. 1. С. 110–114.
8. Вовкун В.В. Концепція інноваційного розвитку української національної культури: традиції та перспективи // Український народний музичний інструментарій: історія, теорія і методи дослідження: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції: до 40-річчя колекції українських народних музичних інструментів Музею театрального, музичного і кіномистецтва України (21–22 травня 2009 р., м.Київ) / Автори-упорядники: Горенко Л.І., Черкаський Л.М. Київ: ДАКККиМ, 2009. С. 21–27.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.

10. Горожанкіна О., Риженко Н. Формування асоціативного мислення майбутніх учителів музики в процесі диригентсько-хорової підготовки. Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. 2017. №1. С. 76–82.
11. Дичківська І. *Інноваційні педагогічні технології* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
12. Дубасенюк О.А. Інновації в сучасній освіті. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12–28.
13. Жалдак Г. Класифікація інновацій та їх соціальний підвид. *Економічний аналіз*. 2012. Т. 10(4). С. 92–95.
14. Інноваційні освітні технології : навчально-методичний посібник / упорядник Л.М. Прокопів. Івано–Франківськ, 2020. 172 с.
15. Інноваційні педагогічні технології: посібник / За ред. О.І. Огієнко; Авт. кол.: О.І. Огієнко, Т.Г. Калюжна, Ю.С.Красильник, А.О.Мільто, Ю.А.Радченко, К.В.Годлевська, Ю.М.Кобю. Київ : Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2015. 314 с.
16. Інтерактивні технології: теорія та методика // Пометун О., Побірченко Н., Коберник Г., Комар О., Торчинська Т. Умань-Київ : Науковий світ, 2008. 95 с.
17. Кириленко К. М. Підходи до розуміння інноваційної культури в контексті сучасного наукового дискурсу та їх наскрізні ідеї. *Питання культурології*. 2015. Вип. 31. С. 64–71.
18. Клименко В., Ачкасова В., Іваненко Л. Активні методи навчання як складова інновації у викладанні географії. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2019. №29. С. 43–54.
19. Кобук О., Смокович Т. Сутність теорії і методики музичної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 2. С. 67–70.
20. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.

- 21.Ковтунович Т. Особливості розвитку національної самосвідомості в сучасному українському суспільстві. *Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історія психології. Психолінгвістика*. 2006. Т. IX. Ч. 1. С. 76–82.
- 22.Козубовська І.В., Повідайчик О.С. Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів. Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021. 41 с.
- 23.Коменський Я.А. Вибрані педагогічні твори. Т. 1. Київ : Радянська школа, 1970. 207 с.
- 24.Коюда О. П. Інноваційна культура та її характерні особливості. *Проблеми науки*. 2009. № 7. С. 15–20.
- 25.Красовська О. О. Методичні засади впровадження інноваційних технологій у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2013. Вип. 1. С. 37–46.
- 26.Курносенко Л. Соціальна інтеграція об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації: теоретичні підходи. Теорія та історія державного управління. 2019. №3 (79). С. 20–25.
- 27.Лещук А. Критичне мислення як одна з ключових компетентностей сучасного фахівця. Електронний ресурс : <file:///C:/Users/111/Downloads/5100-18310-1-PB.pdf>. (дата звернення: 02.02.2024 р.)
- 28.Мартиненко С., Хоружа Л. Загальна педагогіка: Навчальний посібник. Київ : МАУП, 2002. 176 с.
- 29.Масол Л. Нова українська школа: Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ : Генеза, 2019. 208 с.
- 30.Масол Л.М. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів середньої освіти. «Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 06.09.2023 № 1090).

- 31.Мережко Ю. Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2016. №1. С. 76–79.
- 32.Мережко Ю.В. Інтерактивні методи та прийоми роботи зі старшокласниками на основі вивчення української вокальної музики // Електронний ресурс : [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5365/1/U_Merezhko_NCH_15\(20\)_KTM_MM.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5365/1/U_Merezhko_NCH_15(20)_KTM_MM.pdf). (Дата звернення 26.03.2024 р.)
- 33.Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. Харків : Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.
- 34.Мілютіна Ю. С. Дискусійні питання щодо визначення понять «інновація» та «нововведення». *Університетські наукові записки*. 2011. № 4. С. 454–462.
- 35.Міщанчук В. Застосування сугестивно-педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх вчителів музики. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14 «Теорія і методика мистецької освіти»*. 2010. Вип. 9. С. 36–39.
- 36.Нестеренко О. С. Класифікація видів інновацій та ефектів від їх впровадження. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 4. С. 112–117.
- 37.Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 1999. Т. 2. 910 с.
- 38.Олексюк О.М. Пролегомен про інноваційний простір мистецької освіти в класичному університеті. *Ars musicae: музично-освітологічний дискурс : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; редкол. : О.М.*

- Олексюк (голов. ред.), Л.Л. Хоружа (заст. голов. ред.), І. Кевішас та ін. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. № 1. С. 5–8.
39. Організаційні форми навчання у початковій школі : посібник / О.Я.Савченко, Н.М.Бібік, В.О.Мартиненко та ін.; за наук. ред. Бібік Н. М. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 304 с.
40. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
41. Падалка Г.М. Інноваційні процеси в мистецькій освіті: психолого-педагогічні чинники. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 163. С. 28–32.
42. Пірус О. Застосування понять «технологія» та «методика» у теорії фізичного виховання. *Молода спортивна наука України*. 2009. Т. 2. С. 140–144.
43. Подворчан А. Рольова дидактична гра як інтерактивний метод формування фахової компетентності. *Актуальні проблеми сучасних лінгвістичних досліджень та застосування інноваційних технологій викладання мов у вищій школі нефілологічного профілю* // матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 жовтня 2018 року). Дніпро, 2018. С. 176–183.
44. Пологовська Ю. Інноваційні педагогічні технології як засіб формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії. *Наукові записки УДУ імені М. Драгоманова. Серія: Педагогіка*. 2018. Вип. 141. С. 167–181.
45. Поясок Т. Б., Зюман Г. Ю. Діалогічне спілкування як основа інтерактивного навчання у вищій школі. *Інженерні та освітні технології*. 2017. № 3 (19). С. 124–131.
46. Про інноваційну діяльність : Закон України : зі змінами. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 13. Ст. 93.

- 47.Пушкар Л. Інноваційні технології активного навчання музики в дошкільній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019, № 9 (93). С. 287–299.
- 48.Решетченко, С., Скубарєва, Т. Інтерактивні методи навчання як засіб успішної навчальної діяльності учнів. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2021. № 33 С. 62-68.
- 49.Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі : Навч.-метод. посібник. 2-е вид., доп. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2001. 216 с.
- 50.*Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посіб.* Київ : б/в, 1997. 234 с.
- 51.Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Генеза, 2002. 368 с.
- 52.Сазонова О. Діяльність Б. Асаф'єва в галузі естетичного виховання школярів. *Музика в школі. Збірник статей*. 1982. Випуск 8. С. 62–66.
- 53.Самітов В. Теоретичні основи фахового мислення музикантавиконавця як критерій професійної майстерності : монографія. Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2011. 272 с.
- 54.Самовиховання і саморегуляція особистості : Навчальний посібник // Уклад.: О.М. Шевчук. 2-е вид., переробл. та доповн. Умань: РВЦ «Софія», 2011. 128 с.
- 55.Самойленко О. Музика між комунікацією та спілкуванням (норми та парадокси музикознавчого пошуку сенсу). *Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник Одеської державної музичної академії імені А. Нежданової*. Вип. 7. Одеса : Друкарський дім, 2006. С. 39–48.
- 56.Сокол І.М. Впровадження квест-технології в освітній процес. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2014.

57. Суховей-Хамм Ю. О. Теоретичні підходи до трактування поняття інновацій у сучасній науковій літературі. *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 4. С. 180–184.
58. Турчин Т.М. Інновації в сучасній початковій загальній музичній освіті. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2014. Вип. 16 (21). Ч. 2. С. 171–175.
59. Уманець В.О., Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інноваційні технології у закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Випуск 51. С. 11–15.
60. Філософія освіти : навчальний посібник. 2-ге видання / за наук. ред. академіка В. П. Андрущенка [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 348 с.
61. Філософія освіти і науки: навч. посіб. / І. С. Алексейчук та ін. 2-ге вид. переробл. та доповн. Слов'янск, 2019. 365 с.
62. Філософія освіти і науки: навч. посібник. / В.П. Загороднюк та ін. Київ : Знання України, 2017. 348 с.
63. Фицула М.М. Педагогіка : навч. посібник для студ. вищих пед. закладів освіти. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. 232 с.
64. Харагірло В.Є. Інноваційні педагогічні технології у професійній діяльності педагогів : Навчально-методичний посібник. Біла Церква : БІНПО, 2021. 112 с.
65. Ягунов В. Формування особистості. Принцип єдності психічного розвитку і розвитку особистості. Онлайн-бібліотека освітньої та наукової літератури : Електронний ресурс // https://eduknigi.com/ped_view.php?id=53 (Дата звернення: 29.03.2024 р.)
66. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеевська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів : навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.

- 67.Habermas J. Von den Weltbildern zur Lebenswelt XXI. Deutscher Kongresses für Philosophie «Lebenswelt und Wissenschaft», 15.9.-19.9.2008, Universität Duisburg-Essen, Campus Essen.
https://media.suhrkamp.de/mediadelivery/asset/22bdf64d25bd435b8c19acdd87e3664f/nachmetaphysisches-denken-ii_9783518585818_leseprobe.pdf?contentdisposition=inline
- 68.Rogers Carl R., Jerome Freiberg H. Freedom to Learn. Pearson, 1994. 352 p.